

38 kulturmiljøer i Odder Kommune

Revideret bilag til forslag til Kommuneplan 2021 – 2033
for Odder Kommune

Miljøet omkring Tunø Kirke med fyrstårn

Odder
Kommune

Udarbejdet af "Udvalg for bevaring af kulturarv" i Odder Kommune

Gruppen: Klaus Markmann, museumsleder, Odder Museum
Eva Schmidt, arkivleder, Odder Lokalhistoriske Arkiv
Olaf Lind, arkitekt, Odderegnsens forening for bygnings- og landskabskultur
Annette Blom, arkæolog, Danmarks Naturfredningsforening, Odder
Niels Rosenberg, formand for udvalget og byrådsmedlem, Odder Kommune
Anne-Mette Andersen, afdelingsleder i Plan, Odder Kommune
Janne Berg, byplanarkitekt i Plan, Odder Kommune

Forord

Da Kommuneplan 2009 – 2021 blev vedtaget besluttede Odder Byråd samtidig at nedsætte "Udvalg for bevaring af kulturarv", der skulle:

- rådgive forvaltningen ved udarbejdelsen af en temaplan for kulturmiljøer
- drives af frivillige medlemmers engagement – dvs. at udvalgsarbejdet er ulønnet
- nedlægges automatisk, når temaplanen er endelig vedtaget.

Denne rapport er resultatet af udvalgets arbejde. Konkret foreslår udvalget udpeget i alt 40 kulturmiljøer. Der er ikke tale om en udtømmende udpegning. Udvalgets arbejde har således været koncentreret om kulturmiljøer i det åbne land og landsbyer. Tilbage står derfor at få udpeget og beskrevet kulturmiljøerne i Odder by.

Ifølge Skov- og Naturstyrelsen 1998 defineres et kulturmiljø som:

"et geografisk afgrænset område, som med sin fremtræden afspejler væsentlige træk af samfundets udvikling.

Kulturmiljøet skal ikke nødvendigvis indeholde fredede bygninger eller fortidsminder. Det behøver heller ikke at være smukt eller æstetisk værdifuldt, selv om der ofte vil være sammenfald mellem de æstetiske og de kulturhistoriske interesser. Det afgørende er, at man står overfor en helstøbt, velbevaret struktur eller helhed, som der bør tages hensyn til i planlægningen – det kan være et fiskerleje, et industrimiljø, et herregårdslandskab, en stationsby, en landsby o. lign."

De udpegede kulturmiljøer er repræsentanter fra følgende historiske perioder:

- Middelalderen 1000 – 1500
- Storlandbruget 1500 – 1700
- Landboreformerne 1700 – 1850
- Landbrug, industrialisering og andelsbevægelse 1850 – 1920
- Nyeste tid 1920 – 2011.

At et område udpeges som kulturmiljø er ikke ensbetydende med, at der ikke kan ske udvikling i det. F.eks. er nogle af kulturmiljøerne beliggende centralt i byer, hvor der nødvendigvis må og skal ske fornyelse og udvikling. Det, der er væsentligt i den forbindelse, er, at der sker en afvejning af interesserne, som sikrer, at grundlaget for og formidlingen af kulturmiljøet ikke forringes.

I udvælgelsen af kulturmiljøerne har det været vigtigt at vise bredden af Odder Kommunes mange spændende og historiske miljøer samt fremhæve de bedste, mest velbevarede og karakteristiske.

Stort set alle kulturmiljøerne er i privat eje, og ofte kræver de arbejder, der kan true bevaringen af et kulturmiljø, ikke tilladelse fra kommunen eller andre myndigheder. Bevaring af kulturmiljøerne er derfor afhængig af den enkelte ejers viden om kulturmiljøernes værdi.

Kommuneplanrevision 2021 – 2033

Arkitektskolen Aarhus har gennemgået Odder Kommunes kulturmiljøer med en SAK-screening. I den forbindelse har Kommunalbestyrelsen foretaget en politisk prioritering af de værdifulde kulturmiljøer.

I kommuneplan 2021 – 2033 tilføjes der 2 kulturmiljøer:

- Landsbyen Fillerup - som oprindeligt var fæstegods til Rathlousdal og
- Stationsbyen Hundslund - fra starten af 1900-tallet

Samtidig reduceres der med 4 kulturmiljøer:

- Bjørnkær Voldsted - som allerede er beskyttet mod indgreb med en fredning,
- Nølev og Dyngby Skoler - da de ikke udgør et sammenhængende miljø,
- Saksild Badehotel* og sommerhuse ved Lyngen i Dyngby og
- Boligforeningshusene på Rørthvej - som begge bærer præg af om- og tilbygninger og vurderes for at have mistet sin fortælleleværdi.

Oversigtskort over udpegede kulturmiljøer i Odder Kommune

Oversigt over udpegede kulturmiljøer i Odder Kommune

En * angiver at der er tale om fredede bygninger

Middelalderen 1000-1500

Kommunens 14 middelalderkirker med omgivelser

Storlandbruget 1500-1700

1. Rathlousdal gods med bygninger, park, dyrehave og alléen*
2. Åkær gods: hovedbygning*, andre bygninger, park, Uldrupgården*, Kanalhuset og arbejderboliger
3. Rodsteenseje gods: hovedbygning*-, andre bygninger, gårdsplads og alléer
4. Dybvad*: hovedbygning og avlsbygninger
5. Gersdorffslund gods: hovedbygning, andre bygninger og park

Landboreformerne 1700-1850

6. Gyllingnæs med bygninger og gravsted
7. Landsbyen Rude
8. Dele af Torrild landsby
9. Landsbyen Alrø. Desuden Dampskibsbroen og dæmning
10. Landsbyen Bjerager
11. Landsbyen Over Randlev
12. Del af Gosmer landsby
13. Landsbyen Sondrup
14. Landsbyen Ålstrup
15. Tunø by
16. Landsbyen Fillerup

Landbrug, industrialisering, andelsbevægelse 1850-1920

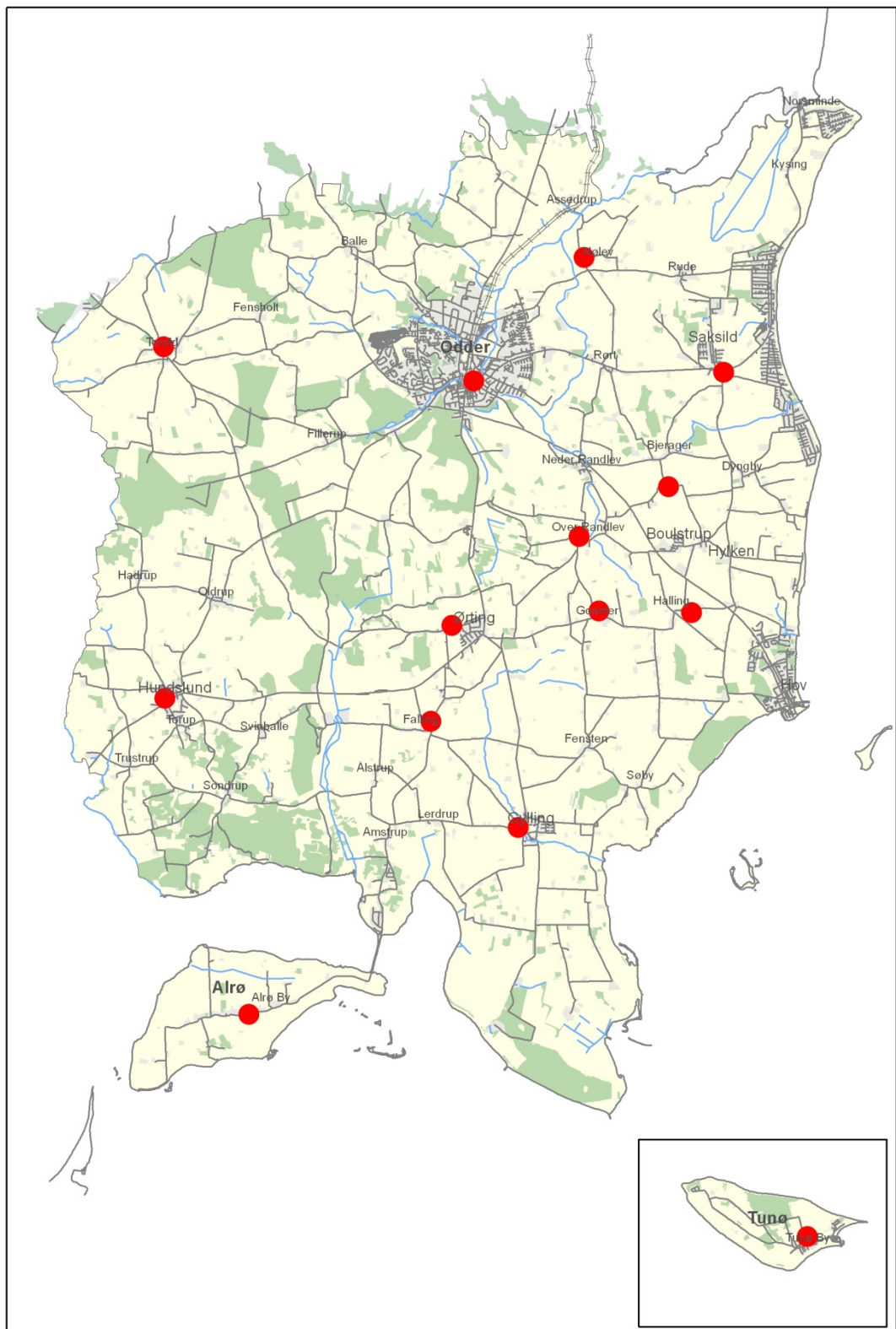
17. Landsbyen og stationsbyen Bovlstrup
18. Stationsbyen Hundslund
19. Stationsbyen Falling
20. Del af Gylling samt Gylling Mølle
21. Dele af Hov
22. Jernbanestrækningen mellem Odder og Hundslund
23. Norsminde havn
24. Fiskerlejet Sondrup Strand
25. Bovlstrup Strand: Havhusene og Toldstedet
26. Amstrup Pakhus (Kvindefængsel)
27. Ørting Mosevej med bebyggelse
28. Odder stationsbygning, Pakhuset og forplads
29. Ting- og Arresthuset samt Polititorv
30. Odder Torv med bebyggelse, Centralhotellet*
31. Odder Stampmølle
32. Odder Museum med bygninger og anlæg
33. Slippen - Rosensgade fra Møllevej mod vest og Hotel Phønix
34. Odder Valgmenighedskirke
35. Odder Lille Friskole
36. Odder Tekniske Skole og Håndværkerforeningens friboliger

Nyeste tid 1920-2011

37. Ørting-Falling Centralskole

38. Odder Rådhus m. indre gård og p-plads

Odder Kommunes 14 middelalderkirker

Odder Kommunes 14 middelalderkirker

I Danmark findes ca. 1700 kirker, der blev opført i den tidlige middelalder, dvs. 1100- og 1200-tallet. Disse næsten 1000 år gamle bygninger udgør en samling af bygningskunst.

Odder Kommune har i alt 14 middelalderkirker, der har en del fællestræk. Derfor er de i forhold til kommuneplanen vist som ét samlet kulturmiljø. Kirkerne er i øvrigt alle beskyttet af andre lovgivninger og beskrevet mere detaljeret i diverse hæfter og bøger om Østjyllands kirker.

Kirkerne er:

Alrø, Bjerager, Falling, Gosmer, Gylling, Halling, Hundslund, Nølev, Odder, Randlev, Saksild, Torrild, Tunø og Ørting kirker.

Alrø Kirke, Alrøvej 355

På Alrø er kirken placeret på det højeste punkt, ca. 15 m over havet ved Alrø by. Det gør bygningen meget synlig.

Bjerager Kirke, Eriksmindevej 20

Bjerager Kirke er et eksempel på en kirke på landet beliggende mellem flere landsbyer.

Falling Kirke, Alrøvej 44

Falling Kirke ligger for sig selv øst for Falling. Den er kommunens eneste eksempel på sådan en afstand mellem landsby og kirke.

Gylling Kirke, Lørdrupvej 1

Gylling kirke ligger midt i Gylling og er karakteristisk med sit "stytetårn" med en høj rundbueåbning, hvori der er en trappe til tårnets øverste del.

Hundslund Kirke, Landevejen 5

Hundslund Kirke er meget synlig i landskabet, og den er placeret uden egentlig tilknytning til landsbyen.

Gosmer Kirke, Troldbjergrvej 4

Gosmer kirke er et markant centrum i Gosmer, hvor den vidner om forskellige tiders kulturelle aktiviteter.

Halling Kirke, Spøttrupvej 8

Halling Kirke ligger højt og synligt i det forholdsvis flade landskab.

Nølev Kirke, Assedrupvej 103

Nølev Kirke dominerer med sin størrelse i Nølev. Tårnet er opført i moderne tid.

Odder Kirke, Kirkesti 1

Odder Kirke ligger midt i Odder by og er afgrænset af markante stendiger med en stor portal mod nord og en mindre indgang mod øst.

Saksild Kirke, Dyngbyvej 5

Saksild Kirke ligger i den ældste del af Saksild. I det flade kystlandskab er kirketårnet synligt på lang afstand.

Tunø Kirke, Tunø Hovedgade 24

Tunø Kirke ligger på Tunøs højeste punkt, og kirketårnet har af samme grund fungeret som fyrtårn.

Randlev Kirke, Kirkevej 52

Randlev Kirke ligger højt i den vestlige del af Over Randlev.

Torrild Kirke, Bygaden 2

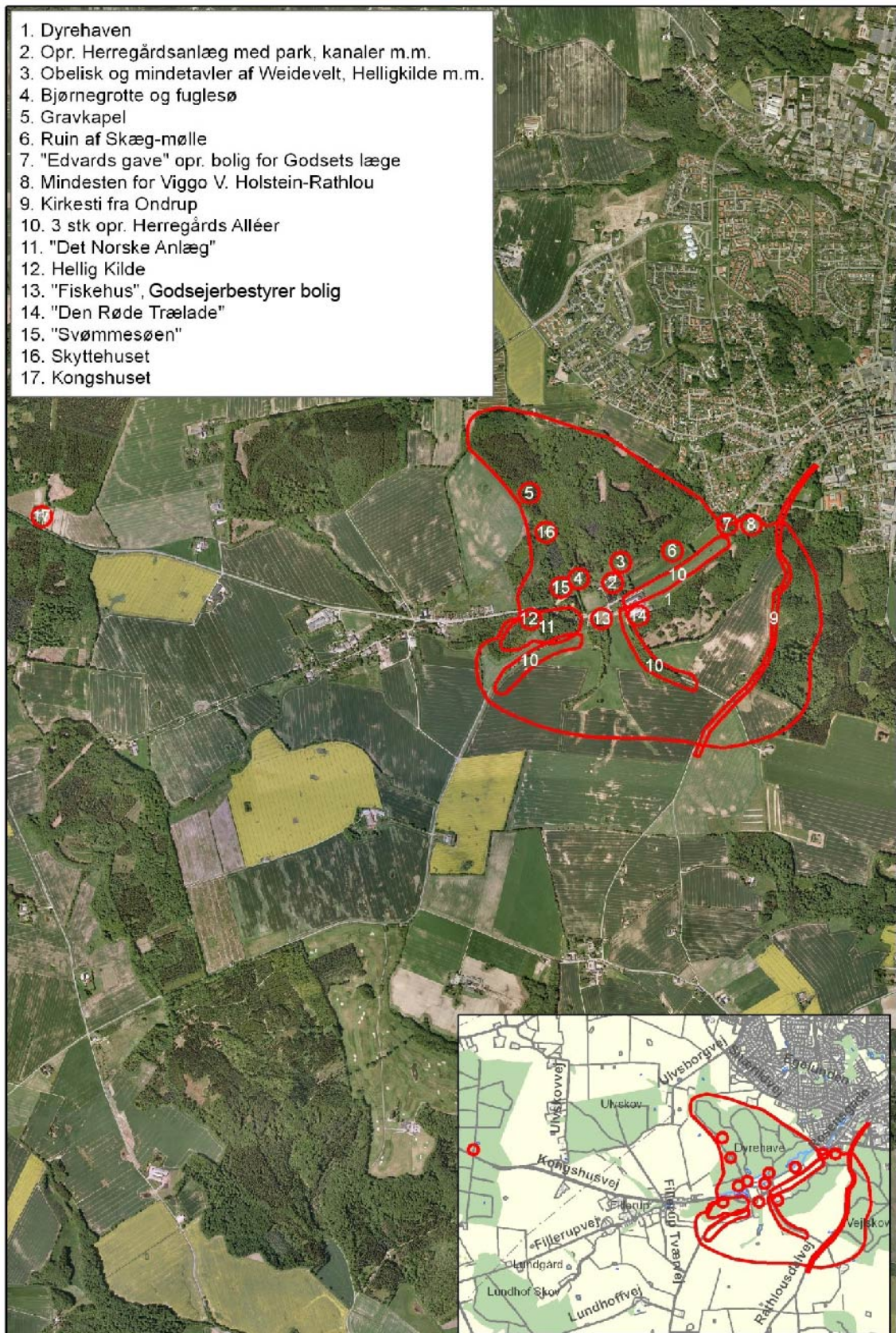
Torrild Kirke er det naturlige centrum i Torrild.

Ørting Kirke, Bilsbækvej 36

Ørting Kirke ligger i det oprindelige centrum af Ørting.

1. Rathlousdal Gods med bygninger, park, dyrehave og alléen

Rathlousdal Gods med bygninger, park, dyrehave og alléen

Rathlousdal efter branden ca. 1915

Rathlousdal God udgøres i dag af 4 gule pavilloner fra ca. 1912 - rester af et parkanlæg (en dyrehave og lystskov fra henholdsvis 1770'erne og 1850'erne), alléer og medarbejderboliger. I 1950 blev den oprindelige fredede hovedbygning nedrevet på grund af forfald.

Rathlousdal Gods blev anlagt, hvor den tidligere landsby Loverstrup lå. Rathlousdals bygninger har med tiden ændret karakter. Fra at være en almindelig og tidstypisk bindingsværksgård blev den i 1789 genopført med sten fra Skanderborg Slot, som et rokokko / klassicistiske anlæg.

Nyanlægget fik en aksial opbygning med en "sigtelinje" gennem porten ud for Ondrupvej, ind i avlsbygningernes gårdanlæg, videre igennem hovedhuset og op ad bakken mod nord til et lille græsk thehus på toppen. Det er sandsynligvis tegnet af den senere kongelige bygningsinspektør Zuber i samarbejde med billedhugger Wiedewelt.

Omkring 100 år senere var det samlede haveanlæg udformet som en "engelsk eller romantisk have" samt lystskovanlæg med mange forskellige anlæg. Alléen af lindetræer ud til godset blev plantet i den periode.

Lige siden anlæggelsen af den første klassicistiske park har hele anlægget været offentligt tilgængeligt. Selv i dag er området fyldt med historiske tegn fra "den gang". I dyrehaven og parken bagved kan man stadig finde rester af de førnævnte mange bygninger og anlæg.

Efter en brand i 1910 fik gårdanlægget en mere neobarok udformning. Gård og park blev fortsat drevet og vedligeholdt, men bygningerne lå af familiemæssige årsager tomme hen som bolig i ca. 30 år. I en periode fra ca. 1935 til 1947 var bygningerne sammen med parken udlejet til restaurant og senere til indkvartering af den tyske værnemagt og tyske flygtninge. I 1950 blev hovedbygningen nedrevet på grund af forfald.

Værdifulde karaktertræk:

Kulturmiljøet er sårbart over for væsentlige ændringer af arkitektur og omgivelser samt forfald. Da hovedbygningen ikke længere eksisterer, er det meget vigtigt, at godsets omgivelser og resterende bygninger bevares. De fortæller om det herskabelige liv, der tidligere foregik på stedet.

2. Åkær Gods

Åkær Gods

Åkær Gods udgøres af flere spredte dele. Hovedbygningen, de nye avlsbygninger, den tidligere inspektørbolig samt elevbolig, Uldruggården, arbejderboligerne ved Bilsbækvej, Tegllhuset og Kanalhuset. Samspillet mellem bygninger og landskab er specielt bevaringsværdigt, og der er god vejforbindelse mellem de forskellige bygningsanlæg.

Åkær gods er et af landets største godser, en status det har haft langt tilbage i tiden. I middelalderen var det kirken (Aarhus Bispestol), der var den største jordbesidder i Hads Herred. Ved reformationen i 1536 blev kirkens gods overdraget til kronen, og Åkær bestyredes herefter af lensmænd, der boede her. Efter fredsslutningen med Sverige i 1660 skulle Danmark afstå Skåne, Halland og Blekinge. De adelsmænd, der havde ejendom her, fik som erstatning andet gods i Danmark. Blandt godsbesiddere i Skåne var Joachim Gersdorff, der som erstatning fik Åkær len.

Joachim Gersdorff døde i 1661, og hans arvinger delte godset og fik ret til at anlægge hovedgårdene Åkær, Rodsteenseje, Rathlousdal, Gersdorffslund, Dybvad og Kanne (Rantzausgave).

Den trefløjede hovedbygning er fra 1600-tallet. Den er muligvis opført på rester af den ældre gård, og dens nuværende udseende stammer fra en ombygning i begyndelsen af 1700-tallet. Huset er opført med én etage over en høj kampestenskælder. Bygningen har gennem mange år været hvidkalket, men i 1941 blev bindingsværket igen opstreget. Hovedbygningen er fredet. Inspektørboligen er opført 1918, elevboligen omtrent samtidig. De omkringliggende avlsbygninger er nyopførte.

Uldruggården, der ligger i Uldrup Bakker, er bygget i begyndelsen af 1800-tallet som schäfferi, dvs. en gård til fåreavl. Senere anvendte godset gården til svineavl. Uldruggården er fredet. Efter en periode med forfald blev den i 1998-99 restaureret af Kulturarvsstyrelsen. Restaureringen blev udført af arkitekt Erik Einar Holm, og år 2000 blev den præmieret af Europa Nostra.

Kanalhuset ligger ved Horsens Fjord og har tjent som bolig for godsets fisker. Som navnet antyder, var der en kanal fra fjorden og ind mod huset. Kanalen fungerede som ladeplads, hvor godset kunne laste og losse varer med fladbundede pramme. Der hører flere arbejderboliger til Åkær bl.a. ved Bilsbækvej og Tegllhuset ved Hestehaven. De er alle en del af godsets kulturmiljø. Den nuværende ejer købte Åkær i 1993 og gennemførte en omfattende renovering af såvel bygninger som landskab.

Værdifulde karaktertræk:

Det bevaringsværdige kulturmiljø omkring Åkær består af flere spredte dele, da det omfatter samspillet mellem bygninger og landskab. Kulturmiljøet er sårbart over for væsentlige ændringer af arkitektur og omgivelser samt forfald.

Der er god vejforbindelse mellem de forskellige bygningsanlæg.

3. Rodsteenseje Gods

Rodsteenseje Gods

Rodsteenseje med hovedbygning*, avlsbygninger, alléer, park og øvrige anlæg udgør et meget velbevaret kulturmiljø, der giver et homogent og intakt billede af et storlandbrug og herregårdsmiljø.

Den nuværende hovedbygning er opført 1681, men ombygget flere gange bl.a. med trappetårn og sidefløje. Bygningen blev fredet i 1918 og gennemgribende restaureret fra 1979-81.

Avlsbygningerne omkring den store gårdsplads er opført i 1920'erne i traditionen fra "Bedre Byggeskik". De udgør sammen med hovedbygningen et homogent billede af mellemkrigstidens store landbrug. Den store, røde trælade er ligeledes opført i 1920'erne og blev renoveret 2006-08. Fyrhuset er opført i 2009. De to træbygninger udgør et bevaringsværdigt supplement til de ældre bygninger.

Rodsteenseje er omgivet af et større park- og haveanlæg med mange værdifulde gamle træer og en sø. Fra gårdspladsen fører to alléer af lindetræer til henholdsvis Horsensvej og Hovvej. Alléerne har en længde på hhv. 700 og 500 meter. De ældste dele er plantet sidst i 1850'erne.

Rodsteenseje hed tidligere Hovedstrup og omtales i skriftlige kilder fra begyndelsen af 1300-tallet.

Gården var oprindeligt omgivet af en voldgrav, der stammede fra Hovedstrupgård. Søen i parken syd for hovedhuset er et levn fra voldgraven.

I 1660 fik Joachim Gersdorff (rigets drost) overdraget Åkær inklusiv gården Hovedstrup. Det skete som erstatning for land, som han måtte afgive i Skåne. Året efter blev ejendommen delt mellem ni arvinger. Hovedstrup tilfaldt datteren Sophie Amalie (1649 - 1706), der i 1668 blev gift med admiral Jens Rodsteen (1633 - 1707) – deraf navnet Rodsteenseje. Landsbyen Odder var fæstegods under Rodsteenseje indtil efter udskiftningen i 1796.

På Rodsteensejes jord ligger "Jernbanestien", der forløber fra Odders sydlige udkant. Den ca. 1,5 km lange sti er en rest af jernbanen Odder-Horsens, der blev anlagt 1904 og nedlagt 1967. Stien er udpeget som kulturmiljø i sammenhæng med de øvrige rester af jernbanen.

Værdifulde karaktertræk:

Rodsteenseje fremstår som helhed intakt, homogent og sammenhængende. Væsentlige ændringer i bygningsmassens arkitektur og det øvrige anlæg med bl.a. de markante alléer kan true helhedsoplevelsen.

4. Gården Dybvad

Gården Dybvad

Den trelængede, fredede hovedbygning* i sort-hvidt bindingsværk omgiver en stor gårdplads belagt med pigsten. Tilsammen udgør bygning og gårdplads et helstøbt billede af en stor gård fra 1700-tallet.

Dybvad hoved- og avlsbygninger hørte under Åkær indtil 1914. Gården blev i 1664 – ligesom andre af egnens store gårde – en del af arvegodset efter rigsdrosten Joachim Gersdorff.

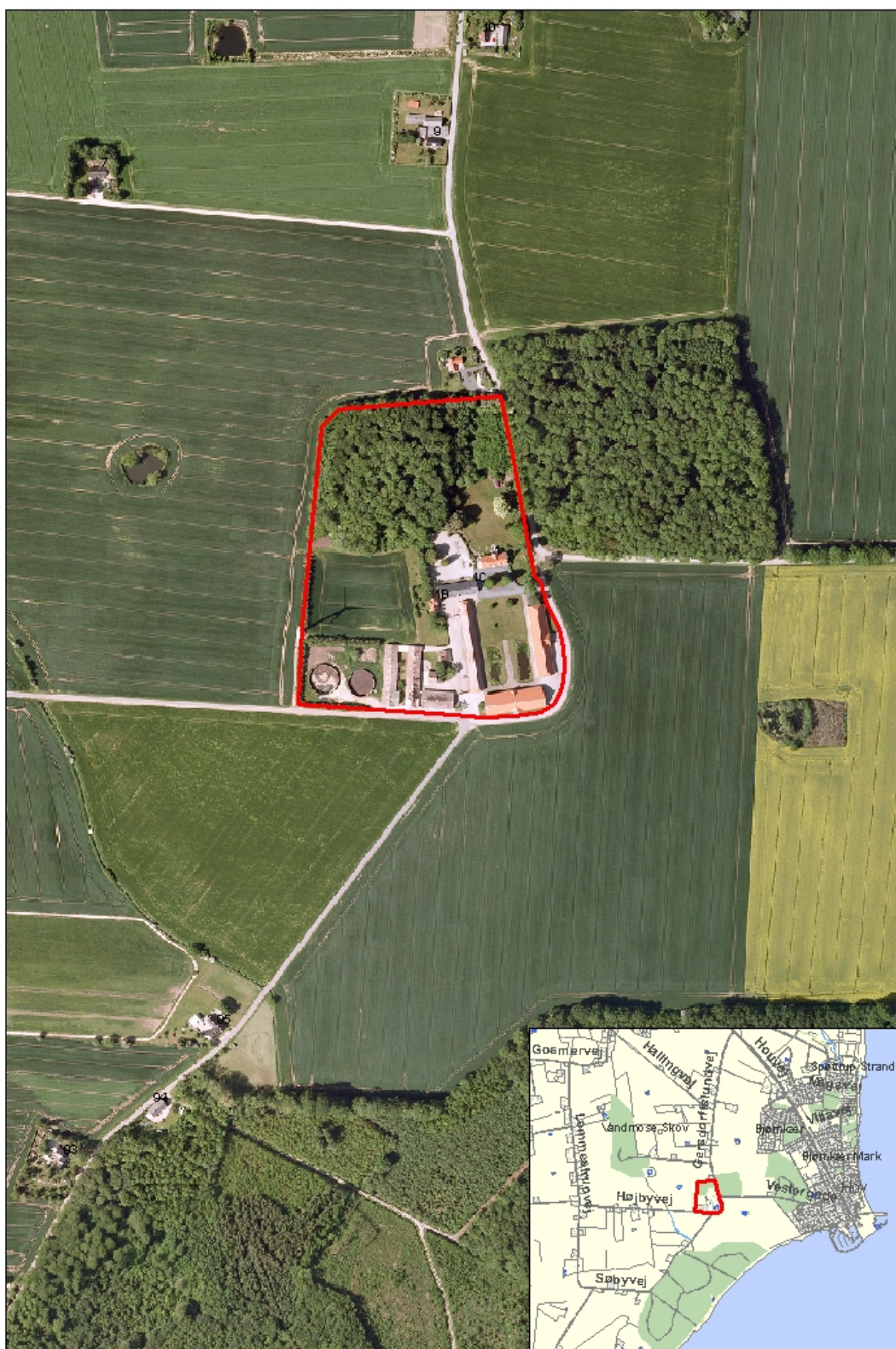
Hovedbygningen blev opført ca. 1750 af etatsråd Thøger de Lasson. Omtrent samtidigt opførtes en trelænget ladegård, der var stråtækt ligesom hovedbygningens sidefløje. Hele anlægget er et enestående velbevaret og stemningsfuldt herregårdsmiljø fra 1700-tallet. Anlægget blev fredet i 1950, men fredningen blev i 1959 ophævet på ladegården, der derefter blev revet ned og erstattet af de nuværende avlsbygninger.

Til den bevaringsværdige helhed hører også den store parklignende have, der ligger nord for hovedbygningen. Mod syd og øst ligger flere nyere avlsbygninger. Indtrykket af 1700-tals storgården forstyrres i nogen grad af Gyllingvej, der løber umiddelbart vest for bygningerne.

Værdifulde karaktertræk:

Den trelængede hovedbygning og den store gårdplads udgør et helstøbt bevaringsværdigt kulturmiljø. Kulturmiljøet er sårbart over for manglende vedligeholdelse og ombygning

5. Gersdorffslund Gods

Gersdorffslund Gods

Kulturmiljøet Gersdorffslund Gods omfatter hele anlægget med hoved- og avlsbygninger. Hovedbygningen er opført i 1856 i nyklassisk stil.

Nord for hovedbygningen findes en stor park.

Godsets bygninger ligger ca. 1 km vest for Hov omgivet af åbent landskab og skov. Bygningerne omfatter en hovedbygning opført i 1856, nyere avlsbygninger samt et helt moderne islæt - en vindmølle - der er placeret vest for bygningerne. Nord for hovedbygningen findes en stor park med gamle træer, der sandsynligvis er plantet i midten af 1800-tallet. Hovedbygningen er ikke fredet, men bygningen sammen med avlsbygningen, arbejderboligerne og parken udgør en bevaringsværdig helhed.

Godsets historie går tilbage middelalderen og er i 1500-tallet benævnt Porsborg. Godset var ejet af kongen, der i 1664 overgav det til arvingerne efter rigsdrosten Joachim Gersdorff – deraf navnet Gersdorffslund. En af arvingerne opførte i 1674 en hovedbygning i bindingsværk. Bygningen brændte i 1713 og blev genopført af et barnebarn til J. Gersdorff, Christian Rathlou. I 1749 havde Gersdorffslund samme ejer som Rathlousdal. Ejerskabet varede til 1921, hvorefter Gersdorffslund har gennemgået flere ejerskifter.

Det vides ikke med sikkerhed, hvilken arkitekt der har tegnet hovedbygningen fra 1856. Det er samme år som Ting- og Arresthuset i Odder, der blev opført af arkitekt Ferdinand Thielemann. Sammenfaldet i tid og den klassiske stil, der er anvendt ved begge bygværker gør det sandsynligt, at den kongelige bygningsinspektør Thielemann også har været arkitekten bag Gersdorffslunds hovedbygning.

I et af parkens gamle træer er der bygget et lysthus, hvorfra der er udsigt over havet. Lysthuset er "genopført" flere gange. Det oprindelige hus menes at være bygget af forpagteren Quist, der brugte det som udkigspost under Englandskrigen i begyndelsen af 1800 tallet. I turistbrochurer fortælles det, at H.C. Andersen i 1853 besøgte præsten i Gosmer-Halling sogn, og at digteren i den forbindelse besøgte Gersdorffslund, hvor han måske har nydt udsigten fra det omtalte lysthus.

Værdifulde karaktertræk:

Hovedbygningen og den store park med gamle træer udgør et helstøbt bevaringsværdigt kulturmiljø. Miljøet er sårbart over for manglende vedligeholdelse og væsentlige ændringer af arkitektur og omgivelser.

6. Gyllingnæs

Gyllingnæs

Nils Jepsen foto, 2009

Bygningsanlæg og de tilhørende velbevarede landarbejderboliger er karakteristisk for kulturmiljøet. En gennemgribende renovering, om- og tilbygning sidst i 1990'erne har givet bygningerne sin nuværende form som et stramt symmetrisk, neoklassicistisk anlæg, der var inspireret af postmodernismen.

Kronen overdrog i 1661 godset Åkær og halvøen Gyllingnæs med tilhørende egeskov til rigsdrosten, Joachim Gersdorffs arvinger. Godset ejede halvøen indtil 1801, hvor den blev købt af den engelske købmand John Smith. Han opførte i 1803 en stråtækt hovedbygning i bindingsværk, som var udformet efter holstensk byggeskik. Det er først på det tidspunkt, at Gyllingnæs opstår som ejendom, i øvrigt som kommunens yngste "gods." Ret beset er Gyllingnæs dog ikke et gods eller en herregård, da der aldrig har været fæstegods under gården.

Bygningen, der blev kaldt enten det "det engelske hus" eller "det holstenske hus", gennemgik en del forandringer i 1800-tallet og nedbrændte i 1933. I nogen afstand fra denne bygning blev der allerede i 1865 opført en anelig herskabsbygning med tårn og en sidebygning. Det anlæg blev kraftigt udvidet i 1933. Såvel hoved- som avlsbygninger blev i 1997 - 98 ombygget til det nuværende store, symmetriske anlæg i postmoderne, neoklassicistisk stil. Arkitekten for ændringen var Mads Peter Jensen, Herning. Bygningsanlægget er et karakteristisk, tidstypisk og bevaringsværdigt udtryk for denne arkitekturstrømning.

De nyere avlsbygninger og den ældre hovedbygning omgiver en stor, delvis beplantet gårdsplads, hvor hovedbygningen og dens park er vendt mod havet i syd-øst. Et bevaringsværdigt træk er bygningsanlæggets ensomme beliggenhed tæt ved sydvestkysten af Gyllingnæs.

I den store skov, der når til spidsen af Gyllingnæs, ligger flere velbyggede og bevarede landarbejderhuse, som hører til ejendommen. I skoven findes resterne af en langdysse samt gamle egetræer fra den oprindelige skov på stedet. Yderst på næsset findes en gravplads for ægteparret Banner, som tidligere ejede godset.

Halvøen Gyllingnæs med sin unikke natur blev i 1970'erne genstand for en ophedet national debat om at anlægge et atomkraftværk her. Sagen kulminerede med en protestmarch i 1978 arrangeret af "Organisationen til Oplysning om Atomkraft".

Værdifulde karaktertræk:

Hele bygningsanlægget med mange tilhørende, velbevarede landarbejderboliger er karakteristisk. Kulturmiljøet er sårbart over for ændringer af arkitektur og omgivelser samt manglende vedligeholdelse.

7. Landsbyen Rude

Landsbyen Rude

Rude er en landsby, hvor de oprindelige strukturer er velbevarede. Vejforløbet er intakt, og kun enkelte gårde er udflyttet, hvilket skaber et autentisk landsbymiljø omkring centrum.

Rude ligger i smeltevandsdalen, der går fra Odder til Norsminde. De lavtliggende marker omkring byen grænser op til Kysing Fjords enge, hvor Rude-bønderne har haft græsningsarealer. Bebyggelsen er præget af små huse og husmandssteder. En fædrift til engene kan stadig ses. Rude-bønderne havde tillige nogle smalle parceller, der kunne anvendes til afgræsning. Parcellerne strakte sig fra stranden og vestpå mod landsbyen.

Oprindeligt lå der 14 gårde og et tilsvarende antal huse i Rude. Landsbyen blev udskiftet i 1794 og er et skoleeksempel på en stjerneudskiftning. Gårdene blev i landsbyen, og de enkelte gårdes marker strakte sig ud i stjerneform fra bebyggelsen. Strukturen er stadig synlig.

Rude er en vejklungeby med flere vejforløb gennem landsbyen og to forter. Ved den tydeligste forte ligger byens gamle smedje. Ved den anden er der i 1845 rejst en mindestøtte for student David Davidsen, der ejede en del af landsbyens gårde. Indskriften lyder: "Rude Fæsteres Velgører 1786". Han gav bl.a. bønderne arvefæste og stiftede et legat.

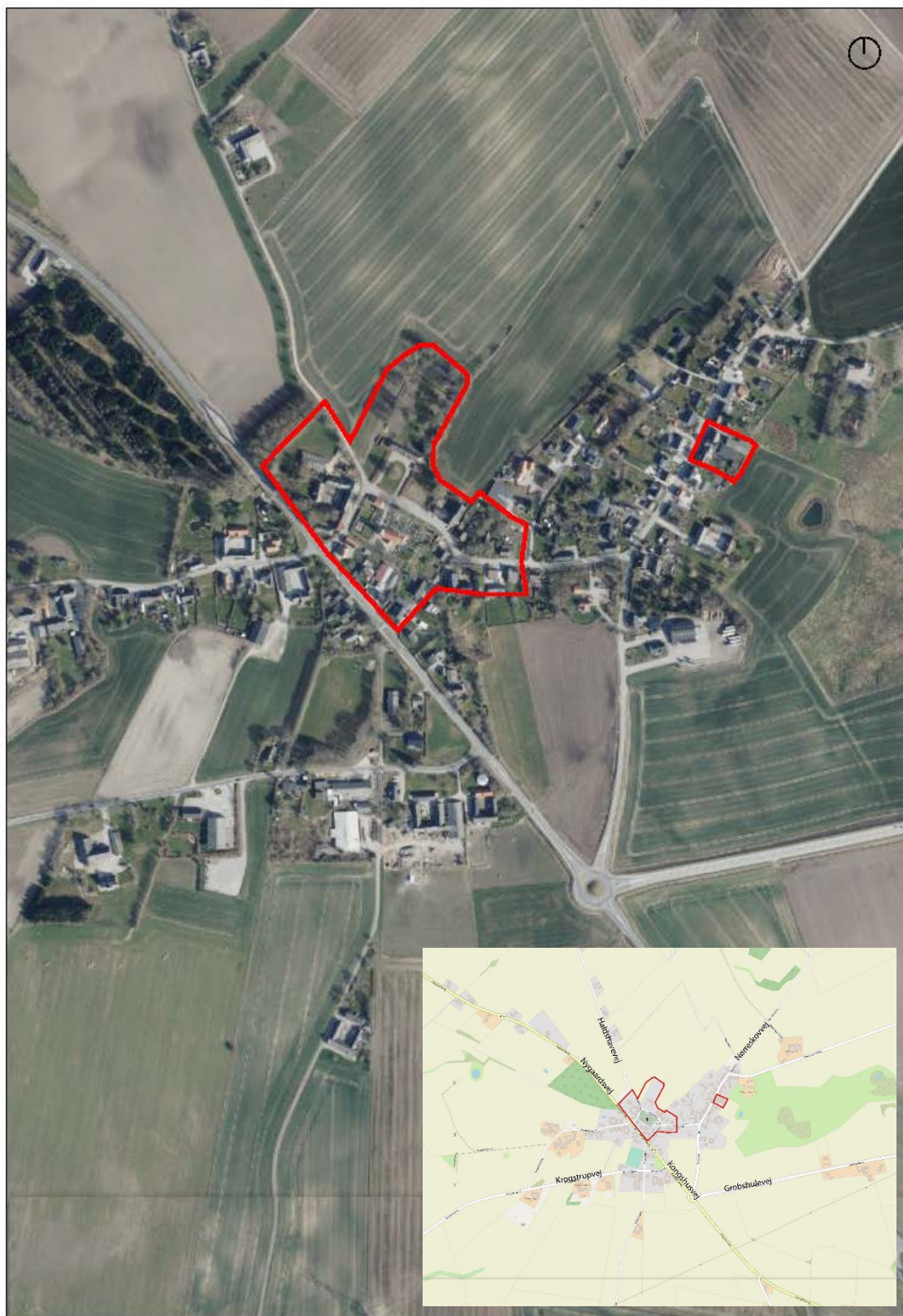
Gennem byen ses mange gårdmiljøer. Flere er præget af knopskydning og udvikling, men ved mange er bygningernes gamle byggemåde bevaret. To af gårdene har været tvillingegårde med fælles gårdsplads og er et af de tilbageværende eksempler herpå i kommunen. Ved en af gårdene, Rude Hovgård, kan ses rester af den gamle brolægning og munkesten. Den østlige ende af landsbyen er præget af en enkelt gård med moderne svineproduktion.

Værdifulde karaktertræk:

Rude har stor kvalitet som landsby. De gamle landsbystrukturer og vejforløb er stadig synlige. Gårdene med tilhørende længer og landbrugsbygninger er intakte og forblevet i landsbyen. Tvillingegården bør her fremhæves.

Landsbyens struktur er sårbar for forfald og nedrivninger af landbrugsbygninger, der ikke længere er i brug.

8. Dele af Torrild landsby

Dele af Torrild landsby

Torrild er en slynget vejby. Husenes facader er placeret parallelt med og helt ud til vejen. Området omkring det oprindelige landsbycentrum ved kirken er et sammenhængende miljø, der udgør en velbevaret helhed med kirke, præstegård, gårde og forsamlingshus.

Torrild er en slynget vejby, hvilket den øverste del af byen stadig bærer præg af. Her ligger en del af byens ældre gårde. Flere af dem er stadig firelængede og bygget i en blanding af blank mur, kampesten og bindingsværk. Bygningerne er placeret med staldbygninger og porte helt ud til vejforløbet. Det gælder dog ikke den karakteristiske og smukke præstegård, som netop åbner op mod kirken.

Det gamle landsbycentrum er markeret af byens fælles institutioner - forsamlingshus og den tidligere skolebygning. I 1930'erne blev byen delt af en landevej. Syd for landevejen ligger Krogstrupvej og Vandværksvej med enkelte gårde. Nord for landevejen ligger hovedparten af byen med kirken og Bygaden med huse, der har været anvendt til beboelse, håndværk og handel.

På den nedre del af Bygaden ligger en samling huse med det tidligere andelsmejeri Nederholm i centrum. Mejeribygningen er markant og facaderne intakte.

Torrild by blev udskiftet i 1801, og i løbet af 1800-tallet flyttede flere gårde ud. En af byens gamle slægtsgårde er Skellergård, der oprindeligt lå inde i byen, men som flyttede ud efter en brand i 1870. Torrild Andelsmejeri blev oprettet i 1885 i stuehuset fra Skellergård. Den nuværende mejeribygning er opført i 1913. Mejeriet blev nedlagt i 1970 og anvendes i dag til import- og salgsvirksomhed.

På Halshavevej nord for byen ligger en række tidligere statshusmandsbrug udstykket fra Torrild Præstegård. Nord for Torrild ligger Nørreskoven. Den vestlige del af skoven tilhørte præsteembedet, resten Rathlousdal. Overdrevet og mosen syd for skoven var fællesjord. Her blev i 1700-tallet bygget en aftægtsbolig, gården Johannesro, til præsten Johannes Hildebrandt. Nordøst for byen ligger en smuk ådal med Rindelev bæk.

Værdifulde karaktertræk:

I området omkring kirken og præstegården har det oprindelige vejforløb og de ældre gårde med intakte staldlænger ud mod vejen stor værdi. Det skaber et indtryk af autentisk landsbycentrum. Præstegårdens staldlænger er i senere tid blevet fjernet. Derfor er kulturmiljøet sårbart over for nedrivninger og ændringer.

Her findes endvidere byens fælles institutioner som forsamlingshus og den tidligere skolebygning. I den nederste del af byen fremhæves mejeribygningen fra 1913. Der er værdifuld sammenhæng mellem landsby og det omgivende kulturlandskab med marker, mose, skov og ådal.

9. Landsbyen Alrø samt Dampskibsbroen og dæmning

Landsbyen Alrø samt Dampskibsbroen og dæmning

Alrø By er en langstrakt vejby, beliggende i øst-vestlig retning langs bygaden. Oprindeligt havde landsbyen et sjældent dobbelt vejforløb med en nordlig og en sydlig parallel bygade. Det dobbelte vejforløb har sandsynligvis været medvirkende til, at gårdene ikke er udflyttet, hvorfor byen i dag er intakt.

I 1931 blev Alrø landfast, da dæmningen til Amstrup blev anlagt. Det højeste punkt på Alrø er 15 meter. Oprindeligt var ca. 1/3 af øens areal - eng. På øen var der to meget små skove, som alle bønder havde lod i.

Alrø by blev udskiftet i 1798, idet en enkelt gård blev udflyttet. Resten af de oprindelig firelængede gårde har samme placering som før udskiftningen. Bygadens dobbelte vejforløb/vejbånd har formodentligt medvirket til at holde gårdene "på plads", hvad der kan forklare den bemærkelsesværdige stabilitet i gårdbebyggelsen på øen. I dag eksisterer kun det sydlige forløb som egentlig vej, mens dele af den nordlige bygade er bevaret som sti. Avlsbygningerne, der er opført i kampesten, er karakteristiske på Alrø.

Smedjen, kirken, skolen og mejeriet er den eneste ældre bebyggelse syd for bygaden. Rækken af små fine landarbejderhuse, der ligger helt ud til vejen, rummer 3 huse fra anden halvdel af 1700-tallet, 1 hus fra 1875 og et nyere hus fra 1949.

Smedjen er velbevaret og en fin lille bygning med en iøjnefaldende placering. Kirken, som er en enkel, hvidkalket kampestensbygning uden tårn, ligger særdeles synligt, fordi den er placeret på et af øens højeste punkter syd for landsbygaden. Det forholdsvis flade terræn og den let svungne bygade giver ikke mulighed for lange kig ned gennem byen. Det beskedne tilløb til kuperet terræn omkring kirken opleves derfor særligt tydeligt.

Dampskibsbroen er en karakteristisk kampestensmole ved Egehoved på øens sydvestlige spids, og den blev anlagt i 1898. Her var fast rutefart til Horsens, Snaptun og Endelave indtil efter anden verdenskrig. Dampskibsbroen var - indtil bygningen af dæmningen - øens vigtigste forsyningslinje. De første planer om en dæmning er fra 1875. Dæmningen blev indviet i juni 1931 og forud gik et stort anlægsarbejde. Der blev flyttet 92.000 m³ jord og nedrammet adskillige tusinde pæle, før den 800 meter lange dæmning endelig stod færdig. Dæmningen fik stor betydning for Alrø, som herefter primært orienterede sig mod Gylling og Odder. Indtil dæmningen blev etableret, var der vadesteder på Gyllingnæs og Alrø. Stier er de synlige spor efter vadestederne.

Værdifulde karaktertræk:

Alrø by er en velbevaret landsby med et sjældent dobbelt vejforløb. Såvel byen som Dampskibsbroen og dæmningen er vigtige elementer, der fortæller om øens infrastruktur og særlige betingelser.

10. Landsbyen Bjerager

Landsbyen Bjerager

Bjerager er en sammenhængende landsby med mange intakte gårde og enkelte nyere huse. Det er vigtigt at bevare den bygningsmæssige struktur. Nedrivning kan forringe det sammenhængende og velbevarede landsbymiljø.

Bjerager er en slynget vejby med den øst-vestgående Bjeragervej som den centrale landsbyvej. Vejen følger det oprindelige forløb med Bjerager Hougaard i den vestlige ende og Svejgård i den østlige. Her findes et sammenhængende landsbymiljø, der stadig har en karakteristisk og synlig struktur med byens gårde beliggende på den nordlige side af Bjeragervej og husene overvejende på sydsiden. Byen er i begrænset grad præget af nybyggeri og strukturelle forandringer. Gårdene afspejler en tydelig og karakteristisk udvikling med bygningsmæssige knopskydninger, der vidner om behovet for at udbygge og moderniserer landbrugene.

Bjerager by blev udskiftet i 1795 og havde da 9 gårde. Byens to store gårde, Bjerager Hougaard og Svejgård, kan føres tilbage til 1500-tallet. I 1600-tallet hørte de under godset Åkær. Gården Kjærsgårdsminde er ligeledes en gammel slægtsgård fra 1500-tallet. Generelt ligger gårdene trukket væk fra vejen, således at landsbymiljøet virker åbent.

De nyere huse i landsbyen er fortrinsvis bygget som aftægts- eller medarbejderboliger. Der har aldrig været deciderede udbygningsplaner for byen. Bjerager var tidligere en landsby med landbrug, landsbyhåndværk og en brugsforening. De fleste erhvervsfunktioner er i dag forsvundet bortset fra landbrug og som noget nyt gårdbutik m.m.

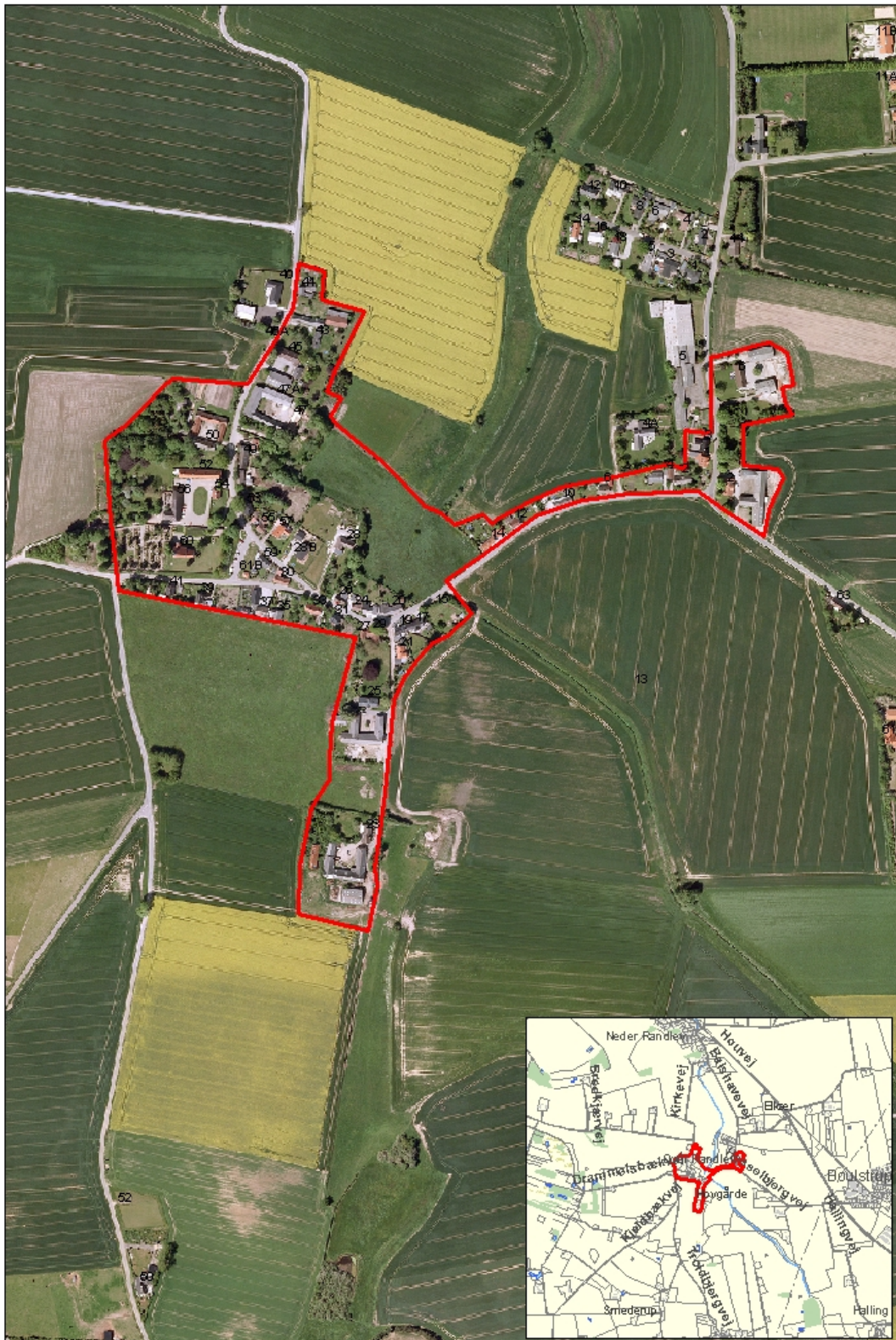
Nord for landsbyen ligger flere småskove, der er karakteristisk for området. Oprindeligt har hver gård haft en skovparcel. Jorddigerne, der adskiller de enkelte ejeres skovstykker, eksisterer stadig. Spongs Å går gennem byen, men er rørlagt på en del af strækningen.

Værdifulde karaktertræk:

De fleste gårde anvendes i dag til beboelse. De har et stuehus og en central gård omkranset af to eller tre landbrugsbygninger. I mange tilfælde har avlsbygningerne ikke længere erhvervs-mæssig betydning.

Bygningsmassen i sin helhed er med til at give landsbyen sin særlige karakter og struktur. Det er derfor vigtigt at bevare den bygningsmæssige struktur, hvilket kan kombineres med nye funktioner og ombygninger. Såfremt der foretages bygningsmæssige nedrivning, vil der blive "huller" i bygningsmassen, hvorved der sker en forringelse af det sammenhængende og velbevarede landsbymiljø.

11. Landsbyen Over Randlev

Landsbyen Over Randlev

Over Randlev er en slynget vejby med åbne arealer og forte i centrum. Flere af de tre- og firelængede gårde er placeret med facade helt ud til vejforløbet, hvilket giver et fortættet landsbymiljø, som det er vigtigt at bevare.

Over Randlev blev udskiftet i 1793. Landsbyen er en slynget vejby. Store dele af byen er karakteriseret ved, at lænehuse og gårdsbygninger er placeret parallelt med og ganske tæt på vejforløbet.

På den gamle forte (plads) ved kirken ligger en bygning, der har huset landsbyens smedje. Blichersvej og Drammelbæksvej følger det oprindelige vejforløb i landsbyen.

Af særlig interesse er den fredede præstegård, hvis store bindingsværksbygninger med hvide tavler og sort træværk er typisk for 1700-tallets østjyske præstegårde. Anlægget udgør en fin helhed med den nærliggende kirke, en lille romansk granitbygning uden tårn. Den nuværende præstegård er opført efter, at den forrige gik til ved en mordbrand i 1749.

Randlev præstegård er yderligere interessant, da Niels Blicher, der er far til forfatteren St. St. Blicher, var præst på stedet i perioden 1794-1823. St. St. Blicher startede sin litterære løbebane med udgivelsen af sine første værker, mens han var præstegårdsforpagter hos sin far fra 1811-1819. I præstehaven står en mindesten for St. St. Blicher, afsløret 17.10.1907.

Overfor præstegården på Kirkevej ligger landsbyens gamle skolebygning. Skolen er et velbevaret eksempel på de gamle landsbyskoler. Den var i brug indtil 1963, hvor den nye centralskole, som i dag er privat skole, blev opført i udkanten af Over Randlev.

Landsbyen fremstår med lænehuse og gårdsbygninger parallelt med og ganske tæt på vejforløbet. Kun et par af gårdene er forsvundet i løbet af de sidste knap 200 år.

Værdifulde karaktertræk:

Landsbyen har bevaret sin karakter af slynget vejby med åbne arealer og forte i landsbyens centrum. Det er karakteristisk, at flere af de oprindelige tre- og firelængede gårde er placeret helt ud til vejforløbet, hvilket giver et særligt fortættet landsbymiljø. Endvidere må smedjen og landsbyskolen med gymnastiksal sammen med kirke og præstegård fremhæves.

12. Del af Gosmer landsby

Del af Gosmer landsby

Det er den centrale plads i Gosmer syd for kirken sammen med det tidligere hospital, forsamlingshus, smedje og et mindre antal karakteristiske og velbevarede små huse, der er bevaringsværdig.

Landsbyen bestod oprindeligt af 7 gårde samt nogle mindre huse. Den blev udskiftet år 1800. Gårdene var ejet af godset Gersdorffslund. Byen havde sin centrale plads foran kirken. Kirken kaldes for Hads Herreds Domkirke på grund af sin imponerende størrelse. Gosmer præstegård ligger sydøst for byen og kaldes Præstholm. Præstegården er i dag erstattet af et nyere parcelhus. En del af præstegårdens jord blev i 1924 udstykket til 7 husmandsbrug.

I Gosmer ses den gamle landsbystruktur tydeligt med den åbne plads omkranset af den store kirke, hospital, smedjehus og nogle relativt velbevarede byhuse samt forsamlingshus. Nær herved ligger vandværket.

Ved kirkemuren opførte godsejeren fra Gersdorffslund i 1754 et hospital, som hjem for fattige, ældre eller svagelige folk der havde arbejdet på godset.

I 1838 blev hospitalet udvidet med en bygning på nordsiden af kirkegårdslågen. Omkring 1870 blev den oprindelige hospitalsbygning ombygget kraftigt. Denne blev nedrevet igen omkring år 1900.

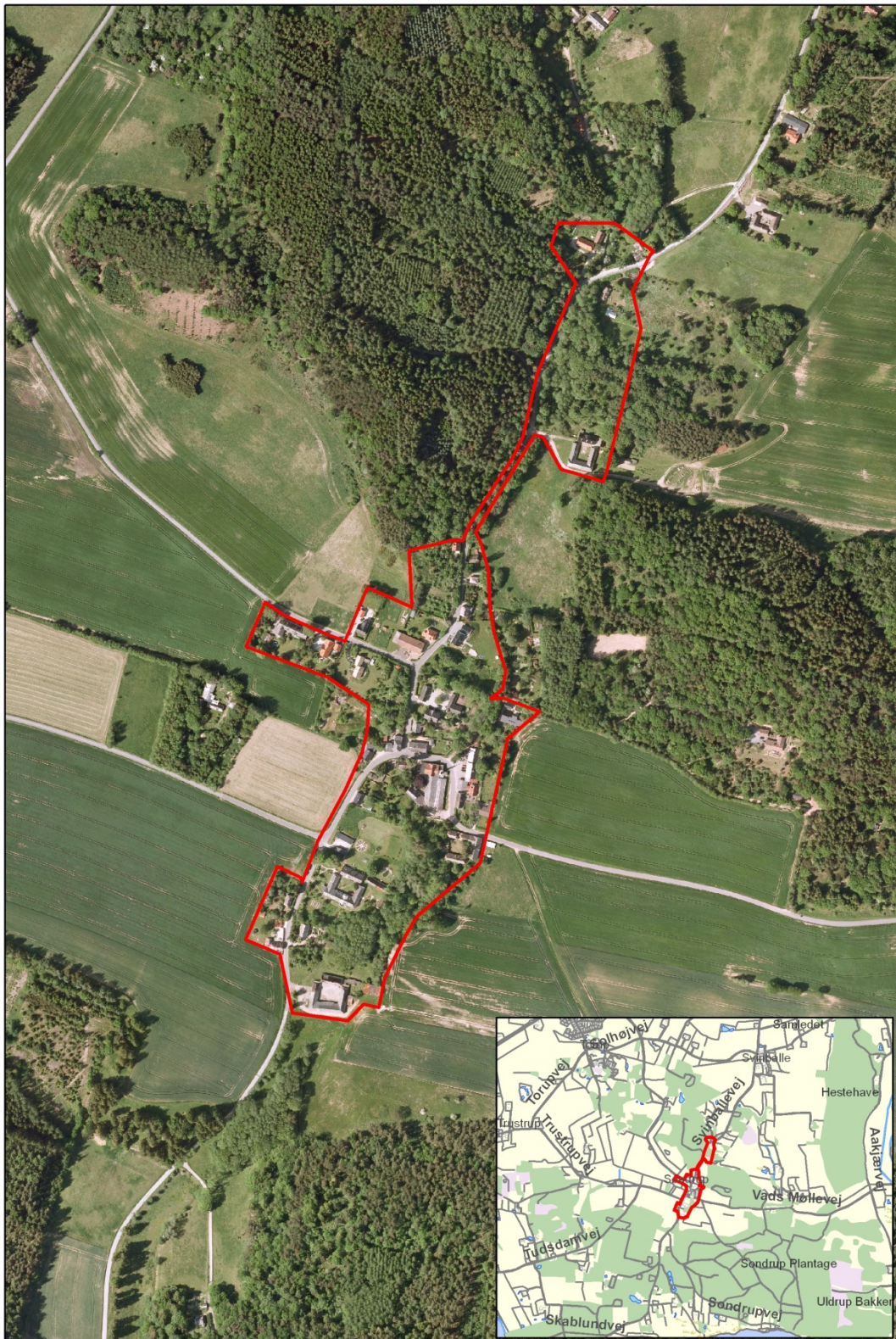
I 1929 overtog Gosmer-Halling Sogneråd bygningerne til alderdomshjem. Fra 1970 brugte Odder Kommune ejendommen som husvildebolig. I dag ejes huset, der er blevet gennemgribende renoveret i 2009, af menighedsrådet. Den trekantede plads foran kirken har tidligere været landsbyens centrale plads med gadekær syd her for.

Gosmer ligger lavt i terrænet. Vest for byen ligger Smederup Mose. I 1940'erne under tørvegravning blev der gjort et stort fund af ringe fra bronzealderen.

Værdifulde karaktertræk:

Især den centrale plads i Gosmer syd for kirken sammen med det tidligere hospital, forsamlingshus og smedjehus samt et mindre antal karakteristiske og velbevarede små huse, er bevaringsværdige.

13. Landsbyen Sondrup

Landsbyen Sondrup

Sondrup udpeges som et kulturmiljø dels pga. beliggenheden i den snævre dal i Sondrup Bakker, dels pga. det præg byen har fået af de naturgivne betingelser for landbrugsdriften i området. Samtidig har byen en velbevaret struktur og bygningsmasse.

Specielt mejeribygningen bør nævnes, da den er den eneste af sin slags i kommunen.

Sondrup området blev fredet i 1977.

Omkring 1800 var Sondrup området ikke skovklædt som nu. Markerne var delvis sandjord, der var meget eng og tørvejord, og bakkerne var dækket af lyng og græs. Det havde betydning for landbrugsdriften, da det kun var muligt at have egentlig markdrift mellem bakkerne, der blev anvendt til afgræsning.

Området skiftede karakter i slutningen af 1800-tallet. I 1882 oprettedes Sondrup Plantningsselskab efter inspiration fra Hedeselskabet. Lokale foregangsmænd opkøbte ca. 30 tdr. land og tilplantede en del af bakkerne med gran og fyr. Gradvist købtes mere jord til selskabet. Det virkede som inspiration for lokale lodsejere, der plantede skov på deres egne jorde. I dag er Sondrup Plantage på ca. 180 tdr. land,

Sondrup by er kommunens eneste landsby, der ligger midt i et stort skovområde og med meget få og små marker omkring byen. Sondrup by var fæstegods under Serridslevgård og blev udskiftet 1793. Landsbyen er en slynget vejby, hvor størstedelen af bebyggelsen ligger i kanten af skoven og følger det lave engstykke langs bækken gennem byen. Flere af byens gårde og huse ligger stadig på deres oprindelige placering i byen og er karakteriseret ved mange mindre bindingsværkshuse, oprindelig beboet af daglejere, husmænd og håndværkere.

Andelsmejeriet Baunsbæk blev oprettet i 1888 og ombygget 1913 og 1924, hvor det fik sin nuværende korsform. Mejeriet blev nedlagt 1958. Sondrup Mejeri er det eneste tilbageværende mejeri på Oddereggen med en oprindelig mejeribygning fra 1880'erne. Denne byggestil havde alle egnens andelsmejerier fra starten, men de fleste blev ombygget i 1930'erne. Mejeriet er, trods senere opførelse af nyere produktionsbygninger, en vigtig del af egnens kulturmiljøer. Den tidligere mejeribestyrerbolig er istandsat. Af andre fælles institutioner har der været skole, der blev opført ca. 1870 og fungerede indtil omkring 1960. Byen havde også en brugsforening, der lukkede omkring 1980.

Værdifulde karaktertræk:

Sondrup bærer præg af de naturgivne betingelser for landbrugsdriften med de mange små velbevarede huse og enkelte gårde. Landsbyens struktur er intakt. Specielt mejeribygningen bør bevares, da den er den eneste af sin slags i kommunen.

I Sondrup Plantage står en mindsten for proprietær Chr. Søltøft, Glibinggård, der sammen med andre af egnens folk startede plantningen.

14. Landsbyen Ålstrup

Landsbyen Ålstrup

Strukturen i vejforløb og bebyggelse i Ålstrup er næsten uændret gennem 200 år. Transformatorstation, vandværk og frysehus (tre andelsbygninger) udgør en interessant og bevaringsværdig helhed. Det er vigtigt, at nye bygninger opføres langs vejforløbet, og at der ikke skabes "huller" i bebyggelsesmønsteret i forbindelse med nedrivning.

Ålstrups historie går tilbage til vikingetiden. Landsbyen hørte i ældre tid under godset Åkær.

Kun tre gårde i Ålstrup blev udflyttet ved udskiftningen i 1793. De resterende ni findes stadig i byen. Det er karakteristisk for Ålstrup, at markerne visse steder går helt ind til Bygaden. Flere af de eksisterende små huse har oprindeligt haft bestemte funktioner i landsbyen f. eks. som arbejderbolig, købmandshandel, bødkerværksted, træskomager og drengeskole.

Skolen i Ålstrup er fra 1901, og var skole for børn fra Amstrup, Åkær og Falling. Skolen fungerede frem til 1961, hvor centralskolen i Falling blev taget i brug.

Tre små bygninger vidner om lokale andelsforetagender fra årtierne efter 1900. Det gamle frysehus, vandværk og transformatorstation. Alle er mindre bygninger opført i røde sten på en mark ved landsbyens gadekær. Transformatorstationen stammer fra "Bovlstrup og Omegns Elektricitetsselskab", der blev oprettet på andelsbasis i 1912.

Før 1930 havde hver enkelt ejendom i Ålstrup egen brønd, men en dødsulykke under brøndgravning førte til dannelsen af en fælles vandværk for hele byen i 1934. I løbet af 1940'erne blev fryseteknikken taget i brug, og i 1947 blev frysehuset etableret efter samme organisatoriske model som vandværket. Frysehuset løste en praktisk opgave, indtil teknologien i 1960'erne blev billig, og fryser i eget hjem blev almindelig.

Værdifulde karaktertræk:

Strukturen i vejforløb og bebyggelse i Ålstrup er næsten uændret gennem 200 år. Her findes mange oprindelige gårde og huse. De tre små andelsbygninger – transformatorstation, vandværk og frysehus – udgør en interessant og bevaringsværdig helhed. Gennem tiden er der sket ændringer, der bryder indtrykket af det oprindelige landsbymiljø, bl.a. opførelse af moderne parcelhuse trukket tilbage på grunden og dermed fra vejforløbet gennem byen. Ligeledes er avlsbygninger nedrevet eller forfaldet, hvilket har skabt "huller" i bebyggelsesmønsteret.

15. Tunø by

Tunø by

I Tunø by er der mange velbevarede og oprindelige huse og gårdmiljøer. Generelt fremstår byen sammenhængende, helstøbt og autentisk med gadekær i den vestlige ende og i samspil med øens specielle natur og landskab. Tunø Kirke, hvis ældste dele er fra ca. år 1300, er med sin høje placering og karakteristiske fyr/kirketårn et markant vartegn for øen.

Tunø Sogn hørte tidligere under Ning Herred. Øen er i alt på 348 ha og ligger i Kattegat mellem fastlandet og Samsø. Den var selvstændig kommune frem til 1970, hvor den blev en del af Odder Kommune. Størstedelen af Tunø er fredet.

Tunø Kirke er den eneste kirke i Danmark, hvis tårn er ombygget til og har fungeret som fyrtårn for skibstrafikken siden 1801.

Tunø by blev udskiftet i 1847 - 48. Byen er en reguleret vej- og forteby. Den blev ramt af en katastrofe i 1852, da præstegården, 15 huse og 16 gårde nedbrændte. Den episode har præget og ændret bebyggelsens struktur. Kun byens vestligste ende undgik ilden. Inden branden lå kun to gårde uden for Tunø by, og byens centrale gade var mod sydsiden præget af en lang sammenhængende række af stråttækte huse og gårde. Branden satte gang i udflytningen, og byen ændrede karakter.

Tunø Hovedgade er ikke nær så tæt bebygget mod vejen som tidligere. Flere gårde og huse blev genopført umiddelbart syd for den oprindelige placering, ud mod det parallelle vejforløb, grusvejen Søndenom.

I tilknytning til byen er et mindre nyere sommerhusområde. Umiddelbart øst for byen findes lystbådehavn og havn med færgeforbindelse til Hov. Nær havnen og Revet ligger Teltpladsen. Befolkningen udgør i dag knap 120 fastboende, og landbruget på øen er stort set afviklet - på nær en større grønsagsproduktion.

Præstegården blev opført efter branden i 1852 og fremstår i hvidpudset mur med en enkelt staldbygning i rødsten. Staldbygningen huser i dag Tunø Museum. Overfor museet ligger Tunø Kro, der er bygget i 1881. Den var øens skole frem til 1957, hvor den nuværende moderne skole blev indviet. Den oprindelige mejeribygning fra 1913 fungerer nu som traktørsted. Smedjen er opført i kampesten og hvidpudset murværk og står stadig med esse og en samling af smedeværktøj.

Værdifulde karaktertræk:

Tunø by har en unik historie og beliggenhed. Der er mange velbevarede og oprindelige huse og gårdmiljøer i landsbyen, som fremstår sammenhængende, helstøbt og autentisk med gadekær i den vestlige ende og i fint samspil med øens specielle natur og landskab.

16. Landsbyen Fillerup

Landsbyen Fillerup

Fillerups tydelige gadeforløb langs Odder Å samt den bevarede og intakte Fillerup Mølle udgør vigtige elementer i fortællingen om landsbyen. Såvel gårdene langs Fillerupvej som arbejderboligerne langs Kongshusvej hører til landsbyens bevaringsværdier.

Landsbyen Fillerup, der betegnes som en slynget vejby, er en gammel bondelandsby og ligger i det bakkede morænelandskab vest for Odder By. Den har en velbevaret struktur og bevarede gårde og huse. Bebyggelsen er placeret langs Odder Å's løb gennem byen, og landsbyens ældste bebyggelse ligger langs Fillerupvej bestående af syv gårde og en del mindre gadehuse. Fillerup Neder Mølle med bygninger og mølledam har en markant plads i landsbyen, og over for møllen findes en række arbejderboliger. Der har tidligere været flere håndværk og forretninger samt en brugsforening i byen. Ved landevejen ligger Fillerups tidligere skole. Her havde maskinfabrikken Nordsænk-Aalykke til huse ca. 1965-2002. I Fillerup ligger Odder-Rathlousdal Vandværk, der blev etableret 1878.

Landsbyen var fæstegods under den nærliggende herregård Rathlousdal, og mange af godsets landarbejdere boede også i byen. Derfor var der forholdsvis mange huse i byen. Fillerups jorder blev udskiftet i 1802, men de fleste gårdmænd vedblev at være fæstere langt op i 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. I perioden 1800-1850'erne blev flere gårde flyttet ud fra Fillerup by.

I landsbyen har ligget to vandmøller, Fillerup Overmølle og Fillerup Neder Mølle. Kun sidstnævnte eksisterer i dag som et synligt spor af vandmøllernes betydning langs Odder Å. Fillerup Neder Mølle har ligget på stedet i al fald siden 1600-tallet. Møllen var fæstegods under Rathlousdal, og blev købt til selveje i 1921. Møllens stuehus og staldbygninger eksisterer stadig som et autentisk møllemiljø. Mod Kongshusvej er opført nyere bygninger. De senere år er der etableret et nyt anlæg omkring mølledammen og å-løbet ved Fillerup Mølle.

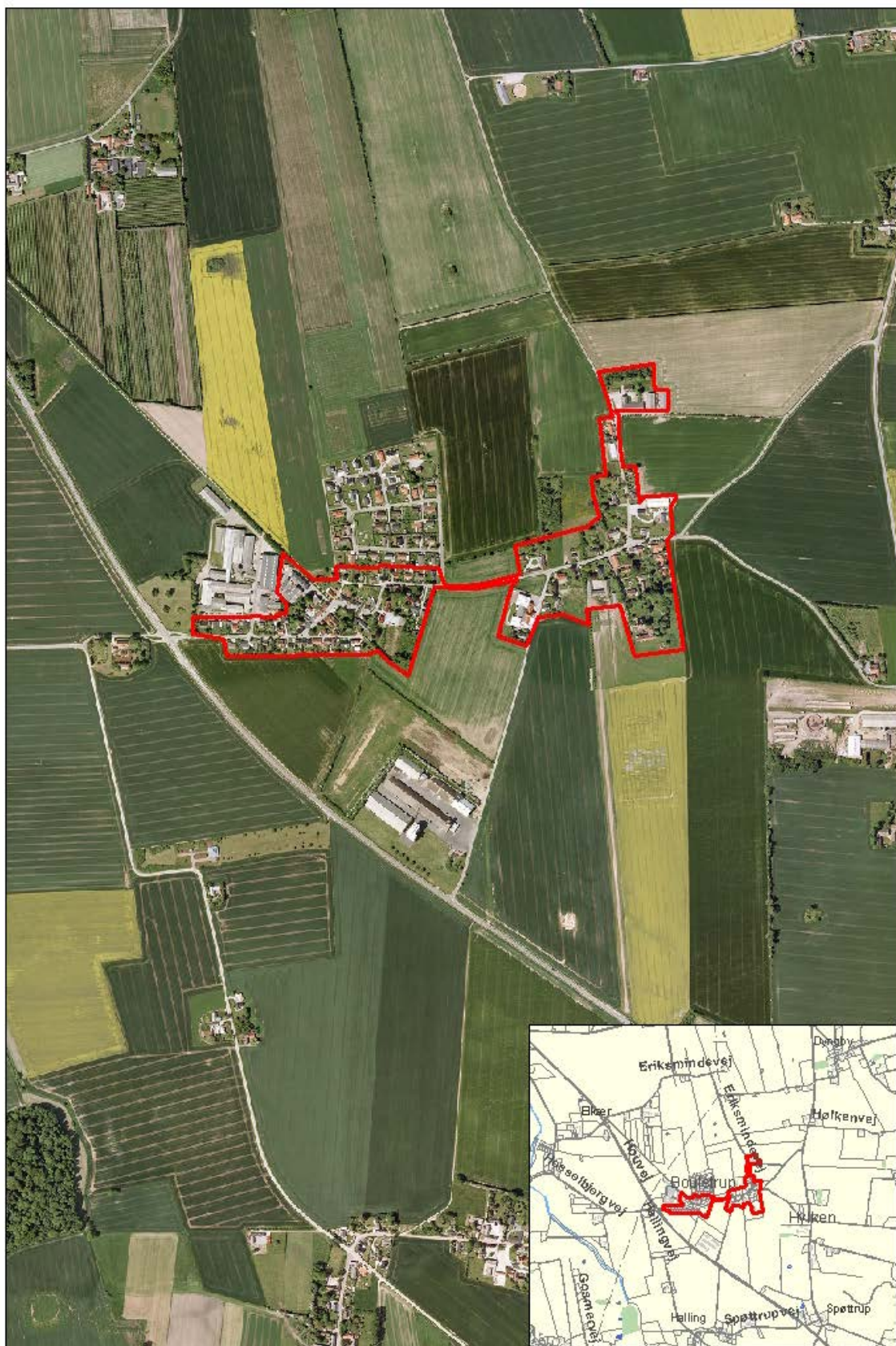
Værdifulde karaktertræk:

De gamle gårde er i vid udstrækning bevaret i landsbyen, og flere af gårdene er meget gamle. Både gårde og huse ligger stadig langs med og tæt ved vejen gennem byen, og mange af gårdene har bevarede staldbygninger. Husene har været beboet af husmænd og landarbejdere.

Fillerups tydelige gadeforløb langs Odder Å samt den bevarede og intakte Fillerup Mølle udgør vigtige elementer i fortællingen om landsbyen. Såvel gårdene langs Fillerupvej som arbejderboligerne langs Kongshusvej hører til landsbyens bevaringsværdier.

Landsbyen Fillerup har en fin kulturhistorisk værdi med de synlige træk fra den gamle bondelandsby. Det gælder særlig landsbyens struktur og bebyggelse, der bør sikres mod utilpassede om- og nybyggeri samt nedrivning.

17. Landsbyen og stationsbyen Bovlstrup

Landsbyen og stationsbyen Bovlstrup

Bovlstrup udgøres af den oprindelige landsby og den senere stationsbydel. Det er vigtigt at bevare skellet (bar mark) mellem landsby og stationsby. Landsbyen præges af gårde og fællesskabshuse fra andelstiden. Stationsbyen, hvor selve stationen og baneforløbet skal fremhæves, er præget af byhuse og bygninger med tilknytning til stationen.

Bovlstrup er overvejende beliggende omkring den øst-vestgående Vestergårdsvej og den nord-sydgående Eriksmindevej. Begge veje følger i landsbyen det oprindelige forløb fra sidste halvdel af 1700-tallet. Den gamle landsby i den østlige del bestod oprindeligt af 7-8 gårde.

I den østlige del af landsbyen ligger byens gamle "fællesskabs-huse" fra andelstiden. Bovlstrup Andelsmejeri blev oprettet i 1886. De eksisterende mejeribygninger er fra 1930'erne, og er siden blevet sammenbygget med en stor industri/lagerhal. Mejeribestyrerens bolig er opført i samme byggestil, som den oprindelige mejeribygning. Derudover findes forsamlingshus og en transformatorstation af kirketårns-type. Tilsammen fortæller sammenhængen i disse bygninger om det tidligere landsbyfællesskab og udnyttelsen af fælles ressourcer.

Bovlstrups vestlige del omkring Stationsvej er opstået som følge af jernbanens (HHJ) anlæggelse i 1884. I Bovlstrup er denne udviklingsstruktur specielt synlig i kraft af en opdeling mellem de to bydele, som adskilles af bar mark. Omkring stationen opstod hurtigt en ny by med kro, handel og håndværk. Senere er der kommet flere virksomheder til, og Bovlstrup er en af de få stationsbyer i kommunen, hvor banen førte til egentlig industrivirksomhed, bl.a. cikorieterri.

Selve stationsbygningen eksisterer stadig og er velbevaret. Den oprindelige banelinje, der nu er sti, er tydelig markeret gennem byen. Husene i denne del af byen bærer præg af stationsbyens typiske byggeskik med små byhuse.

Værdifulde karaktertræk:

I Bovlstrup ses forskellen på oprindelig landsby og senere stationsbydel tydeligt. Derfor er skellet (bar mark) mellem landsby og stationsby vigtigt at bevare. Den ene del af byen har karakter af landsby og landbrug med gårde, hvor især fællesskabshusene fra andelstiden må fremhæves. Den anden del er stationsbyen, hvor selve stationen og baneforløbet må fremhæves og mere generelt de byhuse og bygninger, der er knyttet til stationsbyens stil og funktioner.

18. Stationsbyen Hundslund

Stationsbyen Hundslund

Hundslund var oprindelig en lille landsby karakteriseret som en slynget vejby. Den bestod af 5 gårde samt præstegården og et lignende antal huse. I dag er kun præstegårdens stuehus og et par ældre huse tilbage.

Byen blev stationsby i 1904, da Horsens-Odder Jernbanen åbnede.

Den bevaringsværdige stationsbygning er intakt og har bevaret de oprindelige nationalromantiske træk, der er karakteristisk for alle stationerne på strækningen.

Hundslund ligger i det sydvestlige hjørne af Odder Kommune. Landskabet er præget af flere skovområder og et bakket morænelandskab.

Hundslund var oprindelig en lille landsby karakteriseret som en slynget vejby. Den bestod af 5 gårde samt præstegården og et lignende antal huse. Byen blev udskiftet 1793, og gårdene blev i de følgende år solgt til selveje.

Byen lå oprindelig omkring den gamle præstegård, som blev bygget 1701. Her var gårde og huse samlet, og først da Hundslund blev en stationsby, forrykkedes bebyggelsen mod øst. I slutningen af 1800-tallet flyttede flere gårde uden for byen. Desuden førte en brand i 1897 til, at der kun er præstegårdens stuehus og et par ældre huse tilbage. Der er bygget en ny præstebolig – et parcelhus - nord for den tidligere.

Byen blev stationsby i 1904, da Horsens-Odder Jernbanen åbnede.

Stationsbygningen blev som de andre stationer på HOJ-banen tegnet af DSBs ledende arkitekt Heinrich Wenck. Den bevaringsværdige stationsbygning er intakt og har bevaret de oprindelige nationalromantiske træk, der er karakteristisk for alle stationerne på strækningen. Horsens-Odder Jernbanen blev nedlagt i 1967.

Skråt over for stationsbygningen ligger det tidligere forsamlingshus, bygget 1902 som erstatning for et tidligere. Bygningen er intakt med murværk og buede vinduer og bruges i dag til lager.

Jernbanen forandrede landsbyen grundlæggende, og byen begyndte at vokse mod øst. Først bebyggedes området omkring stationen, og efterhånden videre mod Torup. Området er en blanding af ældre og nyere villaer omkring Langgade og langs landevejen findes enkelte huse med stationsbypræg.

I 1908 blev der bygget en ny skole, og ellers har byen haft et erhvervsliv med håndværk, møbelfabrikker og gartnerier, forretninger m.v.

Værdifulde karaktertræk:

Det gamle stationsmiljø med den tidligere stationsbygning og forsamlingshus er det centrale i fortællingen om Hundslund som stationsby.

Stationsbyens struktur og jernbanetracé er vanskeligt aflæseligt og er sårbar for forfald og nedrivninger og arkitekturen i byen bærer præg af om- og tilbygninger. Det er vigtigt at bevare stationsbygningen og det tidligere forsamlingshus som begge er intakte og har bevaret de oprindelige nationalromantiske træk med murværk og buede vinduer. Stationen og baneforløbet ønske fremhævet.

19. Stationsbyen Falling

Stationsbyen Falling

Falling rummer de bygningsmæssige elementer, der er karakteristisk for 1900-tallets små stationsbyer. Stationen, afholdshotellet, de gamle købmandsgårde med baghuse, villaerne og stationsbyhusene udgør en sammenhængende og karakteristisk helhed. Bebyggelsens placering helt ud til vejen var typisk for de nye stationsbyer og udgør et karaktertræk, der bør søges opretholdt.

Falling by ligger på bakken ovenfor Åkærdalen. Byen var oprindeligt en tæt samlet landsby, men er blevet en slynget vejby efter jernbanens etablering. I dag ligger mange af gårdene uden for selve landsbyen.

Den gamle landsby Falling var fæstegods under Åkær og blev udskiftet i 1794. Få år efter blev de fleste gårde solgt til selveje. De 10 gårde samt landarbejderhuse og smedje lå oprindeligt samlet syd for kirken, dels langs vejen gennem byen, dels op mod kirken. En større brand i 1854 gjorde, at byen skiftede karakter.

Etableringen af jernbanen mellem Odder og Horsens i 1904 havde en afgørende betydning for Falling bys udvikling. Banen åbnede for nye transportmuligheder for personer og varer. Samtidig forårsagede den, at flere virksomheder nedsatte sig i Falling.

Stationsbydelen blev etableret vest for den gamle landsby. Stationsbygningen blev opført i skønvirkestil med naturskiffertag, som de andre stationer på banestrækningen Odder – Horsens. I dag er bygningen pudset gul, men ellers ikke ombygget. Overfor stationen blev "afholdshotellet" opført 1904. Hotellet var et lokalt samlingssted. Det blev nedlagt i 1941, hvorefter det blev ombygget og indrettet til forsamlingshus. Falling Savværk, der stadig eksisterer, var en anden af de virksomheder, der opstod omkring banen. Nær stationen ligger også to tidligere købmandsforretninger med karakteristiske baghuse og lagerbygninger. Endelig havde byen et andelsmejeri, Kjærholm Mejeri. Det er nu nedrevet

En del af den øvrige nye bebyggelse fik også typiske stationsbypræg. Det gælder de karakteristiske villaer "Luna", "Pax" og "Ly". Desuden findes flere større røde murstenshuse i "stationsbystil".

Jernbanen blev nedlagt 1967 – udkonkurreret af den stigende bilisme

Værdifulde karaktertræk:

Det er de bygningsmæssige elementer, der er karakteristisk for 1900-tallets små stationsbyer, som er specielt for Falling. Tilsammen udgør stationen, afholdshotellet, de gamle købmandsgårde med baghuse, karakteristiske villaer "Luna", "Pax" og "Ly" og andre typiske stationsbyhuse en sammenhængende og karakteristisk helhed i den vestlige del af landsbyen.

20. Del af Gylling og Gylling Mølle

Del af Gylling og Gylling Mølle

Gylling rummer mange karakteristiske byhuse, ofte med baghuse, butikker og håndværkssteder. Flere steder ligger byens oprindelige gårde tæt op af den nyere bymæssige bebyggelse. Landsbyens struktur, vejføringen og samspillet med å-løbet er særligt bevaringsværdigt. Det samme gælder miljøet omkring præstegården, avlsgården og de omkringliggende anlæg.

Gylling by blev udskiftet i 1797 og var allerede i første halvdel af 1800-tallet en ret stor landsby. Landsbyen er af typen klyngeby med flere vejforløb, hvilket er usædvanligt på egnen. Det gamle landsbycentrum lå med bebyggelsen og omgivelserne omkring kirken og præstegården. Området syd for kirken med Købmagergade består af en nyere og egentlig bymæssig bebyggelse fra årtierne omkring år 1900. Flere af byhusene er i 2 eller 3 plan og er bevarede uden store ombygninger. Mange af dem har haft butikker eller håndværk i stueetagen. Tillige eksisterer stadig en del baghuse til ejendommene. Byggelinjen mod gaden er ubrudt på begge sider.

Gylling Forsamlingshus er en af flere bygninger på Købmagergade med en tydelig oprindelig funktion. Malskær Bæk løber på Købmagergades øvre del langs vejen. Bækken bidrager til det særlige landsbymiljø med små broer og lindetræer. Længere nede går åen bag om Købmagergade og løber langs smøgen – Åstræde. Herfra er der udsigt til tre af de oprindelige Gyllinggårde og til flere af baggårdene til husene på Købmagergade. Den vestlige del af Skolegade har en lignende karakter.

På sportspladsen ved siden af møllen står en mindesten for godsejer Castenskjold, Gyllingnæs, der gav pladsen til byens beboere i 1922. I den modsatte ende af Skolegade ved Østergade ligger Gylling Mølle. Møllen er et eksempel på de tidligere almindelige vindmøller. Møllen med tilhørende beboelse på nabogrunden er udpeget i sammenhæng med det øvrige kulturmiljø. Området og bygningerne omkring præstegården, herunder avlsgården, er fredet – ligesom de to mindesten for hhv. præsten Otto Møller og Karen Jeppe samt endelig også Kvinde Egen.

Værdifulde karaktertræk:

Der er en usædvanlig god sammenhæng og størrelse i Gyllings landsbymiljø, som rummer mange fine byhuse, ofte med baghuse, butikker eller håndværkssteder. Flere steder ligger byens oprindelige gårde tæt op af den nyere bymæssige bebyggelse.

Landsbyens struktur, vejføringen og samspillet med å-løbet fremhæves som noget særligt. Hertil kommer hele miljøet omkring præstegården, avlsgården og de omkringliggende anlæg. Endelig er Gylling Mølle det eneste tilbageværende eksempel på de tidligere på egnen så almindelige vindmøller.

21. Del af Hov

Del af Hov

Hov er en ung kystby med en historie knyttet til søfarten og især fiskeriet. Flere mindre områder og elementer i byen udgør et samlet bevaringsværdigt kulturmiljø. Havnen, bådebyggeriet og kystsiden af Strandgade og Villavej fortæller en vigtig del af byens historie.

Jorden i Hov tilhørte i 1800 tallet Rathlousdal. Den første fastboende herregårdsfisker kom til Hov omkring 1850. Det blev starten på en periode med aktivt erhvervsfiskeri i Hov. Stranden fungerede som ladeplads, og i 1853 opførte Rathlousdal gods et pakhús.

Byudviklingen tog fart da der i 1881 blev etableret havn og i 1883 jernbaneforbindelse til Odder og Århus foranlediget af ejeren af Rathlousdal. Fiskeriet var vigtig for byen indtil 1960'erne. Den nye færgehavn blev anlagt i 1981 med forbindelse til Samsø og Tunø. I dag er havnen præget af lystbådehavnen.

Flere virksomheder etablerede sig på havneområdet, bl.a. Hov Skibs- og Bådebyggeri, som fungerede fra 1927-1994, hvor bygningerne blev solgt til Egmonthøjskolen. Værftets bygninger står stadig forholdsvis intakte med bl.a. bådebyggeri og bedding. Overfor værftet på Strandgade ligger en særlig villa, der blev skænket til skipper Enevold Sørensen, efter han reddede godsejerens lystyacht fra at forlise i en storm i 1872. I 1892 blev huset overtaget af toldmyndighederne, og i dag er det privat bolig. Kystsiden af Strandgade er præget af en række karakteristiske fyrretræer.

Området nord for den nye færgehavn – på kystsiden af Villavej – var oprindeligt en sommerhusudstyknig. I dag er de fleste af husene helårshuse, men alligevel er området med sin åbne grønne struktur og glidende overgang til stranden, samt den særlige træbevoksning med bl.a. østrigske fyr speciel. Sommerhusgrundene blev udstykket fra gården Bjørnkær i 1930'erne. Bjørnkær huser i dag Hov Maritime Efterskole. Ved det offentlige strandområde står Hov-Tjørnen. Tjørnen er gammel, og den blev i 1800-tallet brugt som sømærke, da den var det mest markante element i landskabet set fra søsiden.

Stationsbygningen opført i 1884 repræsenterer den nu nedlagte jernbane. Banen blev nedlagt i 1977. Kombinationen af jernbane og havn gjorde Hov til det oplagte centrum for fiskeriet på egnen. Den gamle skole blev opført 1896 og er et eksempel på datiden landsbyskole med tilhørende gymnastiksal.

Værdifulde karaktertræk:

I Hov udgør flere mindre områder og elementer et samlet bevaringsværdigt kulturmiljø. Udpegningen omfatter temaet kystby og området på havnen, som var centrum for fiskeriet, bådebyggeriet, samt kystsiden af Strandgade og Villavej.

22. Jernbanestrækningen mellem Odder og Hundslund

Jernbanestrækningen mellem Odder og Hundslund

Hele den synlige del af banen fra Odder og til kommunegrænsen mod Horsens med tilhørende bygninger og anlæg er et værdifuldt og samlet, men geografisk vidtstrakt kulturmiljø. Banen vidner om en anden infrastrukturel virkelighed i og omkring første del af 1900-tallet. Flere steder er banen inddraget til mark. Den tilbageværende banestrækning bør så vidt muligt bevares.

Horsens-Odder Jernbanen (HOJ) åbnede i 1904, og dermed 20 år efter baneforbindelsen til Aarhus. Horsens - Odderbanen havde fra starten 4 daglige afgange hver vej. Der var stationer og stoppesteder i Hundslund, Oldrup, Bilsbæk, Falling, Ørting og Drammelsbæk foruden hovedstationerne i Odder og Horsens samt yderligere en række stationer mellem Hundslund og Horsens. Banens samlede længde var 34 kilometer. I de første mange år var det godstransport, der havde størst betydning. Med bilismens fremvækst fik banen mindre og mindre betydning og i 1967 ophørte den.

Baneanlægget er mange steder synligt i landskabet mellem Åkær og Hundslund, hvor banevolden i dag er udlagt som natursti. Det karakteristiske anlæg indbefatter bl.a. den imponerende dæmning syd for Oldrup, overskæringen ved bækken i Bukkedal og den karakteristiske kampestensbro ved Bilsbæk, der vidner om Horsens-Odderbanens forløb i landskabet og dens betydning.

I tilknytning til selve baneanlægget ligger relaterede bygninger. Flere stationsbygninger langs banen er velbevarede og fremstår autentiske. Det gælder stationen i Ørting, Bilsbæk, Oldrup, Falling og Hundslund. Stationerne omfatter for de flestes vedkommende foruden stationsbygningen også pakhus og ved Oldrup et ledvogterhus, forplads og spor efter selve jernbaneperronen.

Værdifulde karaktertræk:

Hele den synlige del af banestrækningen fra Odder og til kommunegrænsen mod Horsens med tilhørende bygninger og anlæg er et værdifuldt og samlet, men geografisk vidtstrakt kulturmiljø. Banestrækningen vidner om en anden infrastrukturel virkelighed i og omkring første del af 1900-tallet.

Bevoksningen på banevoldene kan blive så høj og vildtvoksende, at det er vanskeligt at se, at der er tale om et kulturelement i landskabet.

Hele banestrækningen fra Odder til Horsens er udlagt til en 36,3 kilometer lang natursti. Størstedelen af turen udgør stier og grusveje gennem naturen med smutture gennem landsbyerne på vejen. Turen er meget varieret og byder på byer, landsbyer, skove, hyggelige stier gennem landbrugsområder og moseområder. Via informationstavler undervejs får du fortalt historier om naturen og de historiske bygninger, der er eller har været langs ruten. Den tilbageværende banestrækning bør så vidt muligt bevares.

23. Norsminde havn

Norsminde havn

Den tidligere købmandshandel "Norsminde Handelsplads", Fiskehuset, den lille gruppe karakteristiske skure, der har været fiskernes redskabsskure og ligger bag handelspladsen, samt den lille isbod udgør et samlet havnemiljø. Foruden selve havnemiljøet er kroen central.

Den gamle stenbro ved Norsminde var tidligere grænseovergang mellem Hads og Nings Herreder. Kroejeren i Norsminde havde retten til at opkræve bropenge her.

Norsminde betyder Norets Munding. Hvor Odder Å løber ud i Kattegat har strømmen og den beskyttede fjord skabt en naturhavn, der omtales i skriftlige kilder i 1200-tallet. Norsminde var indtil udviklingen af det moderne erhvervsfiskeri kommunens eneste havneby.

Norsminde Fjord var et vigtigt ind- og udskibningssted for den østlige del af Hads Herred. En kro og senere et pakhuis opført af Aarhuskøbmændene Lisbjerg og Ree signalerede tidligere stedets betydning som handelsplads. Norsminde Handelsplads mistede sin betydning, da man i 1880'erne anlagde havnen i Hov og i 1884 fik jernbaneforbindelse til Aarhus. I 1960'erne mistede også fiskeriet betydning som følge af den almindelige strukturudvikling. Til gengæld er byen i dag et yndet udflugtsmål med bl.a. lystbådehavn, der blev anlagt i 1970'erne.

Havnens særlige kulturmiljø udgøres af den tidligere købmandshandel "Norsminde Handelsplads", Fiskehuset, den lille gruppe karakteristiske skure, der har været fiskernes redskabsskure og ligger bag handelspladsen samt den lille isbod. Foruden selve havnemiljøet udgøres en central del af kulturmiljøet af hele krobyggeriet. Kroen stammer fra 1693. Den var kro for vejfarende og søfolk.

Nordøst for kroen ligger ruinerne af Kysing kirke med mindsten: Meden Kirkeruin.

Norsminde Fjord var tidligere dobbelt så stor, men ved et privat landvindingsprojekt over flere etaper i første halvdel af 1800-tallet blev halvdelen af fjorden (Kysing Sø), afvandet og opdyrket. Herregården Moesgaard og præstegården i Saksild var blandt anpartshaverne i projektet. Digerne - Frederiksdal inddæmningen - og området mellem dem og fjorden (Det Herreløse) samt sluseporten ved fjordens udmunding er med til at fortælle denne historie og give stedet en særlig stemning. Norsminde Fjord er i øvrigt en vigtig rastestedsplads for fugle i træktiden. Fjorden blev udpeget som Vildtreservat i 1942 og er desuden fuglebeskyttelsesområde og Natura 2000 område.

Værdifulde karaktertræk:

Havneområdet er et unikt kulturmiljø som strækker sig på begge sider af fjorden. Derfor er området udpeget som kulturmiljø i både Århus og Odder kommuner. Den samlede afgrænsning af miljøet fremgår af kortet. Havnen, handelspladsen, den gamle stenbro, sluseanlægget og kroen er hjertet i det bevaringsværdige miljø.

24. Fiskerlejet Sondrup Strand

Fiskerlejet Sondrup Strand

Fiskerlejet med fiskerhytte og ophalerplads vidner om fiskeriets betydning. Trods forandringer i bebyggelsen har flere huse stadig en størrelse og karakter samt beliggenhed nær stranden, som gør det tydeligt, at Sondrup Strand har en anden baggrund og historie en den typiske landsby på egnen.

Sondrup Strand blev formodentligt bosat, da fire fiskerfamilier fra Samsø slog sig ned her i 1860'erne for at udnytte de gode muligheder for ålefiskeri. Sondrup Strand havde et aktivt erhvervsfiskeri frem til 1960'erne. Stedet vidner med sin beliggenhed og bebyggelse med fiskehytte samt ophaleplads om det kystnære erhvervsfiskeris betydning.

Som følge af en plantesygdom, der ramte ålegræsset i de indre danske farvande i begyndelsen af 1930'erne, kom ålefiskeriet i kraftig nedgang. Over en årrække blev fiskeriet omlagt til især sildefiskeri med bundgarn. Fangsten blev solgt videre i Horsens, Snaptun eller direkte fra Sondrup Strand.

Før dæmningen i 1931 gjorde Alrø landfast, var der færgefart fra Sondrup Strand til Alrø. Færgefart betød dog blot transport med robåd fra en lille stensætning, hvor færgemanden kunne stå.

Bebyggelsen i Sondrup Strand ligger langs Sondrupvej, der går fra stranden og ind i landet mod nordvest. Grundene i Sondrup Strand er generelt udstykket fra gårdene omkring Sondrup. Bebyggelsen har blandet karakter. En del huse er væsentligt ombygget og ændret, mens andre stadig har deres oprindelige karakter af fiskerhuse eller andre huse med bestemte funktioner i det lille fiskerleje.

Sondrup Strand har også en forhistorie som rekreativ lokalitet, idet her har været en mindre sommerhuskoloni, lille campingplads og badeplads.

Værdifulde karaktertræk:

Fiskerlejet med fiskerhytte og ophalerplads vidner om fiskeriets betydning. Trods forandringer i bebyggelsen har flere huse stadig en størrelse og karakter samt beliggenhed nær stranden, som gør det tydeligt, at Sondrup Strand har en anden baggrund og historie en den typiske landsby på egnen.

Bovlstrup Strand – Havhusene og Toldstedet

Havhusene er en unik bebyggelse, der som det eneste tilbageværende miljø af sin art repræsenterer bøndernes sommerhuskultur anno 1930. Toldstedet er ligeledes en unik bygning og det eneste eksempel på et Toldsted i kommunen. Som senere sommerhus repræsenterer Toldstedet en helt anden tradition end Havhusene. Det har stor værdi, at begge indgår i ét kulturmiljø.

Havhusene blev oprindeligt bygget i 1930'erne som små badehuse for bønder og beboere i landsbyen Bovlstrup. Umiddelbart syd for Havhusene helt ned til vandet ligger det gamle Toldsted fra 1850'erne.

Før 1900 var det især det bedre borgerskab og landadelen, der havde rekreative interesser for kyst og strand. Efter århundredeskiftet fik bønderne – via grundtvigianismen – blik for både svømningens sundhedsmæssige betydning og for strandens skønhed. Frisk luft havde bønderne nok af i det daglige. Derfor er det typisk, at deres "sommerhuse" var ganske små (15-20 m²) og primært beregnet til omklædning eller base for søndagskaffen, men ikke overnatning og længere ophold.

11 af de 12 oprindelige huse blev anlagt på jord udlejet af samme gårdejer i Bovlstrup. Det nordligste hus (nr. 12) blev bygget på egen jord af gårdejeren på Østervang. Yderligere tre huse lå spredt langs stranden lidt nord for bebyggelsen. Udover fem-seks gårdejere hørte også købmanden, posten og to arbejdere ved elselskabet i Bovlstrup samt tre lærer fra nærmeste omegn til den første ejerkreds. Husene blev bygget af billige materialer. Nogle lignede lysthuse, andre skure. De havde ikke elektricitet, vand eller kloak. Selv om Havhusene i dag fremstår moderniserede og større end oprindeligt, er byggeriet med sin egenart, struktur og beliggenhed enestående.

I kornsalgperioden (1830-60), hvor eksporten af korn til England skabte velstand, var der en livlig handelstrafik ved kystens ladepladser. Toldstedet, der er bygget i 1850'erne, var en af få større bygninger ved stranden. Toldernes opgave var at overvåge og kontrollere søhandlen, så der kunne indkræves told og afgifter. Det store hvidkalkede, tolængede hus med stråtag fik dog mange år senere status af sommerhus. Det skete, da landsretssagfører Waage og hustru købte huset i 1940. Frem til 1971 boede Waage-familien fast i huset i sommerperioden og anlagde græsplæne, solkrog, køkkenhave og blomsterbede. I dag er Toldstedet helårsbolig.

Værdifulde karaktertræk:

Havhusene er en unik bebyggelse, der som det eneste tilbageværende miljø af sin art repræsenterer bøndernes sommerhuskultur anno 1930. Toldstedet er ligeledes en unik bygning og det eneste eksempel på et Toldsted i kommunen. Som senere sommerhus repræsenterer Toldstedet en helt anden tradition end Havhusene. Det har stor værdi, at begge dele er en del af samme kulturmiljø.

26. Amstrup Pakhus (kvindefængslet)

Amstrup Pakhuset (kvindefængslet)

Pakhuset i Amstrup, fra 1854, er det eneste tilbageværende af de oprindeligt tre store pakhuse ved kysten i kommunen. De andre lå i Norsminde og Hov. Pakhuset i Amstrup har en omskiftelig og spændende historie, som bygningsmassen bærer præg af.

Amstrup Pakhus ligger neden for de høje skrænter på halvøen Jensnæs ind mod Horsens Fjord. Pakhuset er opført i 1854 af to driftige Aarhus-købmænd Lisbjerg og Ree, der også stod bag pakhuset ved Norsminde ladeplads. Stedet fungerede som udskibningssted for korn fra nærmeste opland. Perioden for opførelsen betegnes ofte som kornsalgssperioden, hvor dansk eksport af korn gav anledning til et årtier langt økonomisk opsving, som især slog igennem på landet. I tilknytning til pakhuset var der købmandshandel og gæstgiveri.

Da Horsens-Odder Jernbanen åbnede i 1904, blev ladepladsen overflødiggjort og pakhuset solgt. Derefter var der sommerrestaurant og badehotel på stedet, der blev til et yndet udflugtsmål, hvortil man kunne sejle fra Horsens.

I 1927 overtog staten ejendommen, og bygningerne blev indrettet til fængselsanlægs for statsfængslet i Horsens, Horsens Tugthus. I 1982 blev annekset til kvindefængsel. Det lukkede endeligt i 2000. I dag er stedet ejet af godset Åkær, der har indrettet lejligheder i det gamle pakhus.

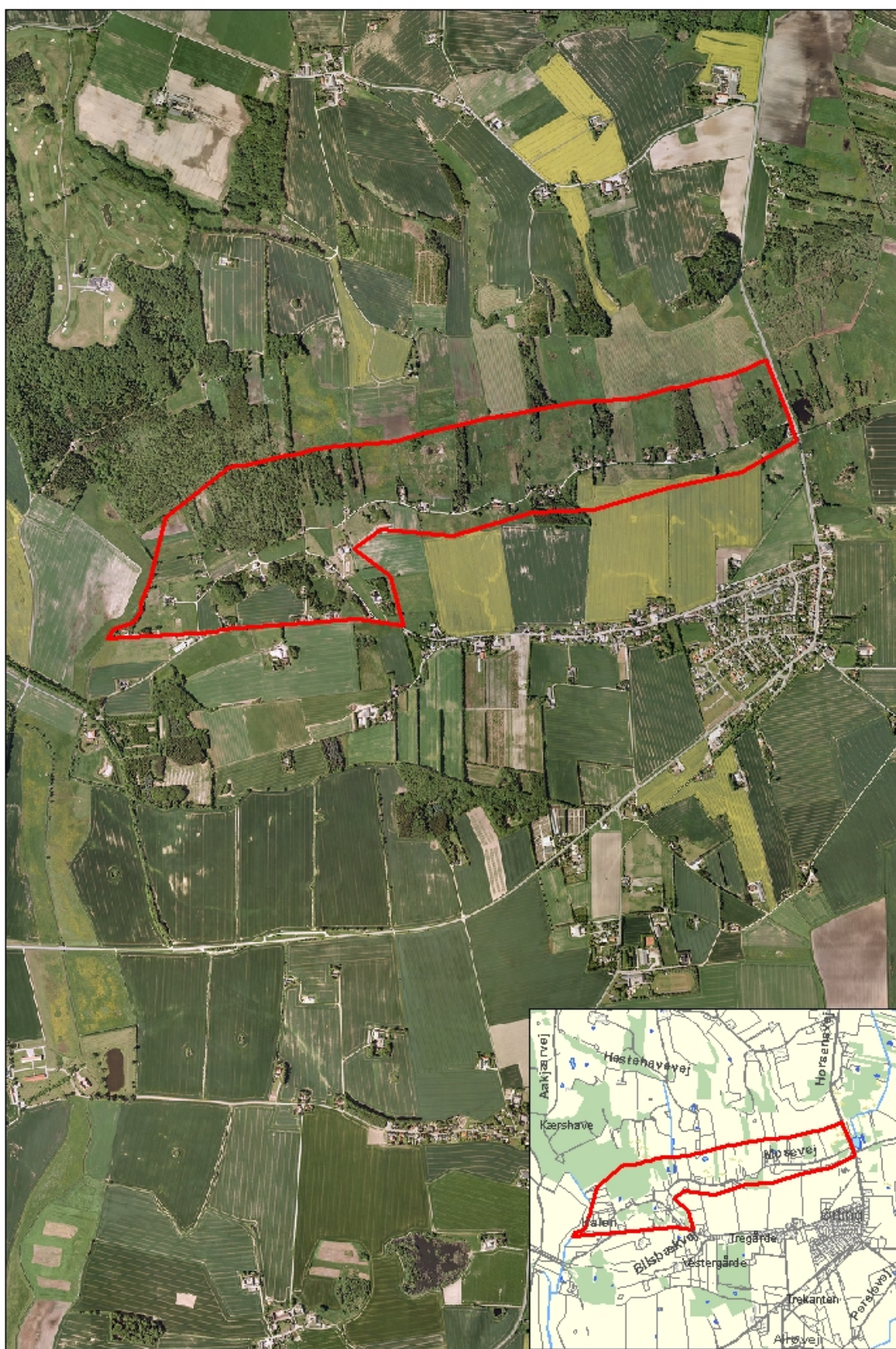
Foruden den store pakhusbygning i flere etager er der mindre huse på stedet. Pakhuset er opført med nederste etage i kampestensmur og resten i pudset murværk samt med tegltag. Oprindeligt fandtes to lavere bygninger i forlængelse af pakhuset mod nord, men i dag eksisterer kun den ene af disse. I den tid det var fængsel, blev der opført en barakbygning syd for pakhuset. Desuden fandtes stald- og udhusbygninger, da der også blev drevet landbrug på stedet.

Selve pakhusbygningen er ombygget i forbindelse med indretningen til boliger. Der er tilføjet frontespice med søjler samt et lille tårn på taget, der nu har glaseret tegl. Det er i dag vanskeligt at erkende bygningens oprindelige formål som pakhus og senere funktion som fængsel. Flere af de andre bygninger eksisterer også i ombygget form.

Værdifulde karaktertræk:

Huset er den eneste tilbageværende bygning af sin art, dvs. af de oprindeligt tre store pakhuse ved kysten i Odder Kommune (de to andre lå i hhv. Norsminde og Hov). Kulturmiljøet vidner ved sin eksistens, beliggenhed og bygningsmassens struktur om kornsalgssperioden i midten af 1800-tallet, hvor eksporten af korn via skibe og ladepladser bragte velstand til egnen.

27. Ørting Mosevej med bebyggelse

Ørting Mosevej med bebyggelse

Ørting Mose er et unikt naturområde, hvor bebyggelsens karakter langs Mosevej vidner om fortidens bosætningsmønster og udnyttelse af naturens ressourcer i mosen.

Ørting Mose ligger som en snæver øst-vestgående kile ind i et ellers kuperet landskab med stejle skrænter mod nord og syd. Mosen er en af Odde egnens store naturperler.

Mosevej ligger på sydsiden af mosen. Langs mosen ligger en lille klynge/række af små boliger - primært på højre side af vejen - mellem mosen og vejen. Syd for husene skræner bakker og marker op mod Ørting by. Længere ud af Mosevej og videre ud til en sløjfe af vejen kaldet Halen ligger en del spredte husmandssteder. Det var tidligere små ejendomme, der havde 3-4 tønder land og et lod i mosen.

Familierne i mosen levede helt eller delvist af tørvegravning. De var daglejerarbejdere på de nærliggende gårde og godser. Landarbejdere og andre mindrebemidlede familier boede også ved mosen i de små huse, ligesom rakkeren. Rakkeren tog sig bl.a. af bortskaffelsen af døde dyr og affald. Det blev betragtet som urent arbejde, hvorfor rakkeren ikke måtte bo i byen.

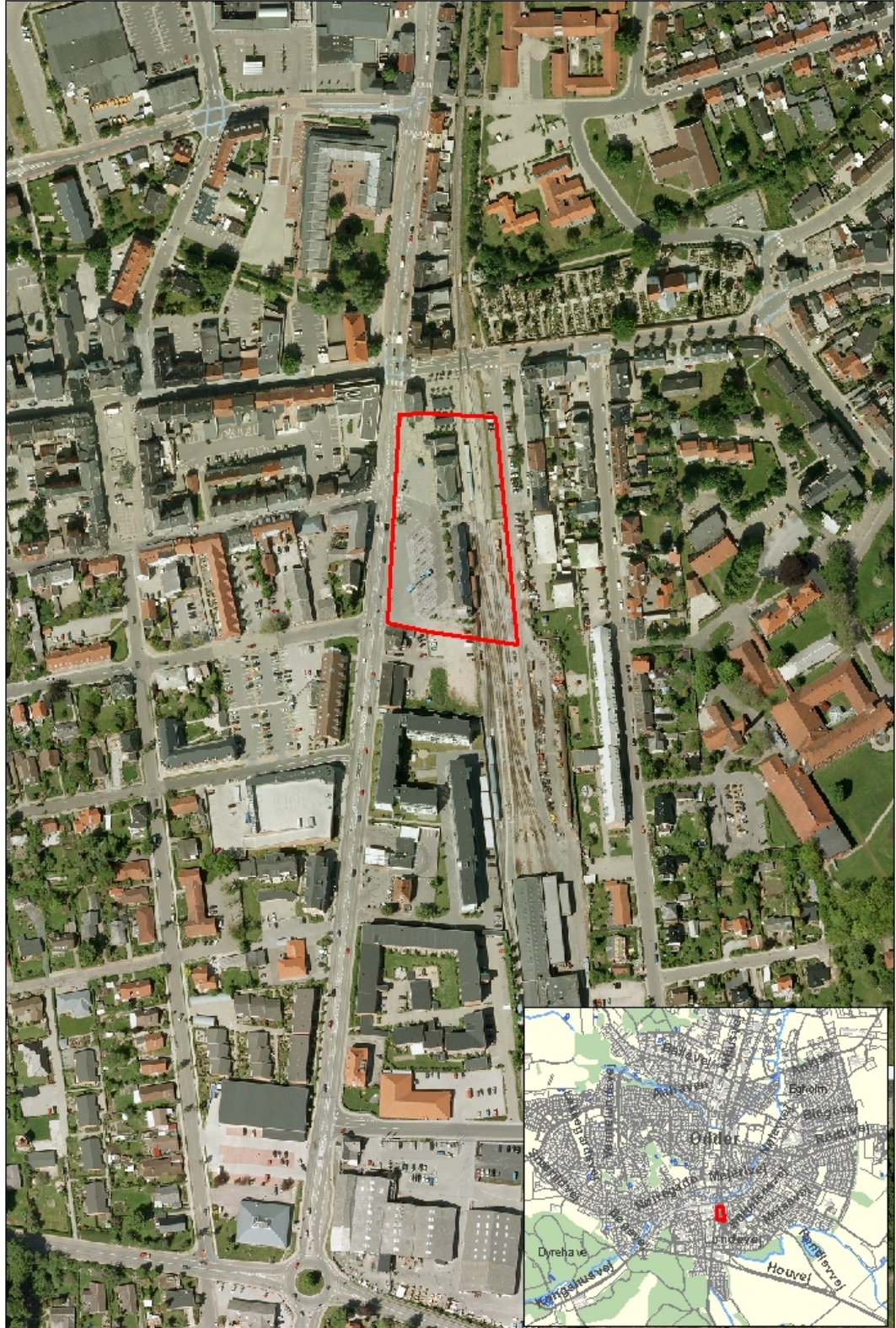
Selvom flere af ejendommene er ombyggede eller erstattet af nyere parcelhuse, er det gamle bosætningsmønster stadig tydeligt langs Mosevej med den lille klynge af små huse på små grunde og de spredte små gårde. Der findes stadig velbevarede og intakte ejendomme langs mosen. Alt i alt er bebyggelsen og dens struktur langs grusvejen Mosevej et karakteristisk og specielt miljø med en interessant historisk baggrund og tydelig sammenhæng med det omgivende landskab og mosens specielle natur.

Langs dalens sydlige skrænt vidner flere nedlagte grusgrave om stor aktivitet. I dag er der legeplads i én af dem. Udover sand og ler har moserne også leveret tørv til beboere. Flere steder kan de delvis tilgroede og vandfyldte tørvegrave stadig ses. Ikke mindre end 170 lodsejere havde lod i mosen.

Værdifulde karaktertræk:

De små og sine steder tæt liggende huse og gårde har en karakter, der illustrerer, at bebyggelsen i mosen oprindeligt var præget af mennesker fra små kår. Den smalle grusbelagte vejføring understreger indtrykket. Områdets beliggenhed direkte ned til Ørting Mose skaber et specielt kulturmiljø, hvor forbindelsen mellem menneske og natur er tydelig.

28. Odder stationsbygning, Pakhuset og forplads

Odder stationsbygning, Pakhuset og forplads

Med banens etablering blev der i Odder by opført en stationsbygning og et pakhuis på markedspladsen på det ubebyggede stykke jord syd for sognekirken. Stationsbygning, Pakhus og Banegårdsplads har høj arkitektonisk og historisk værdi. Området markerer Odder bys udvikling fra landsby til handelsby i anden halvdel af 1800-tallet.

Hads-Ning Herreders Jernbane, HHJ, blev anlagt i 1884. Banestrækningen var oprindelig Århus - Odder - Hov. Odder By var allerede en større by, inden jernbanen blev etableret, men med banen accelereredes byens udvikling via nye transport- og forretningsmuligheder. Det førte til etablering af nye virksomheder og til udvidelser af eksisterende. I den periode udviklede Odder by sig fra landsby til handelsby. Banen havde de første mange år størst betydning som godstransport. Det var landbrugsvarer især korn, der skulle til andre steder i Danmark eller til udlandet, samt varer der skulle til lokalområdet håndværkere og handlende. Fra 1930'erne gjorde konkurrencen fra godstransport med lastbiler sig gældende. Efterhånden mistede banen sin betydning med fragt af gods, og persontransporten blev bærende.

Stationsbygningen er tegnet af arkitekt Th. Arboe (1836-1917), der tegnede flere af statsbanernes bygninger. Bygningen er opført med røde teglsten på en granitsokkel og med skiffertag. Pakhuset blev opført i samme materiale og farver. Begge bygninger er udført i en stilfærdig historicisme. Stationsbygningen med romanske stiltræk og pakhusets med mere pragmatiske detaljer. Pakhuset er et længehus med delvis kælder, et højt uudnyttet loftsrum og læsseporte ud til banen.

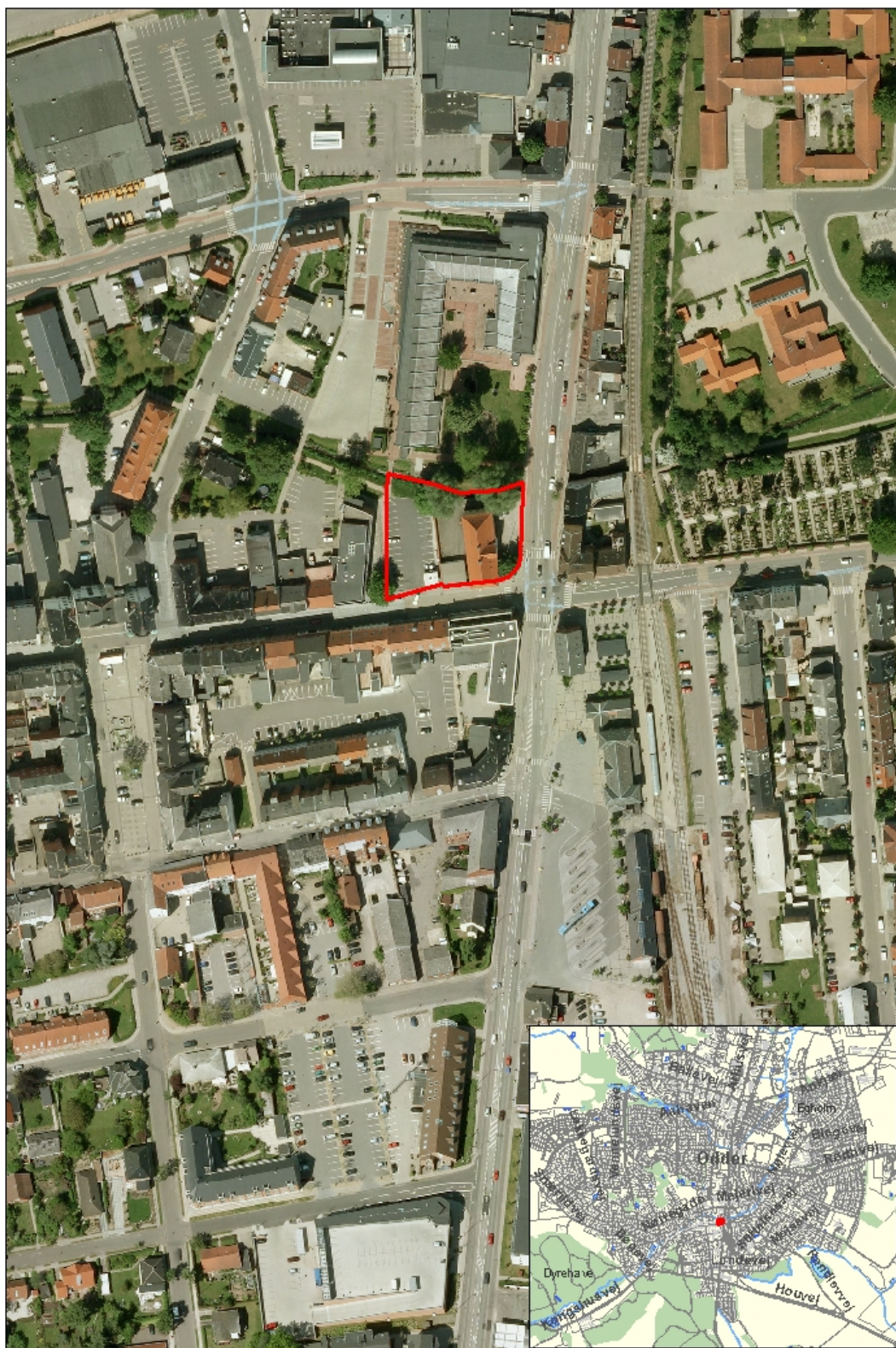
Med banens åbning i 1884 blev oprettet postekspedition på stationerne. Der var fra 1886 også post- og telegrafkontor. I 1908 blev opført en tilbygning til postkontor tegnet af arkitekt Valdemar Schmidt. Her blev senere turistkontor. Omkring 1886 opførtes en administrationsbygning med bolig for driftsbestyreren for HHJ, der senere blev retsbygning. I 1978 købte kommunen administrationsbygningen, da banens hovedkontor blev flyttet til stationsbygningen.

Stationsbygningen er ombygget indvendig flere gange. I 1979 blev den udvidet med en karnap, hvor fjernstyringsanlægget er placeret. Pakhuset er også udvidet et par gange. Bl.a. blev det i 1896 forlænget med 20 fod mod nord. Her blev indrettet kontor og pakhuis for Toldvæsenet. I 2001 blev Pakhuset renoveret og ombygget til medborgerhus, ved arkitekt Nils Englund, Odder. Renoveringen af Banegårdspladsen med busterminal og parkeringsplads blev udført i 2001 med Møller & Grønborg som arkitekt.

Værdifulde karaktertræk:

Stationsbygning, Pakhus og Banegårdspladsen er et sammenhængende, helstøbt og velbevaret kulturmiljø med en høj grad af arkitektonisk og historisk værdi. Området markerer Odder bys udvikling fra landsby til handelsby i anden halvdel af 1800-tallet.

29. Ting- og Arresthus samt Polititorv

Ting- og Arresthus samt Politortov

Ting- og Arresthuset er byens ældste, verdslige bygning og en markant "købstadslignende" institution fra anden halvdel af 1800-tallet. Bygningen har høj bevaringsværdi og er en væsentlig del af byens bygningskulturarv. Det er vigtigt at bevare bygningens oprindelige tidstypiske udseende og karakter. Bygningen er sikret ved en bevarende lokalplan.

Ting- og Arresthuset er opført i 1856 efter tegninger af kgl. bygningsinspektør Ferdinand Thielemann. Bygningen er et eksempel på senklassicistisk arkitektur. Bygningen blev i 1918 udvidet med to fag i hver side og facaderne blev pudsede. Denne ændring af bygningen har betydet, at den aldrig er blevet fredet.

Med sin centrale placering er bygningen en vigtig del af Odders bymiljø. Den har et kulturhistorisk indhold med mere end 150 års lokal retshistorie.

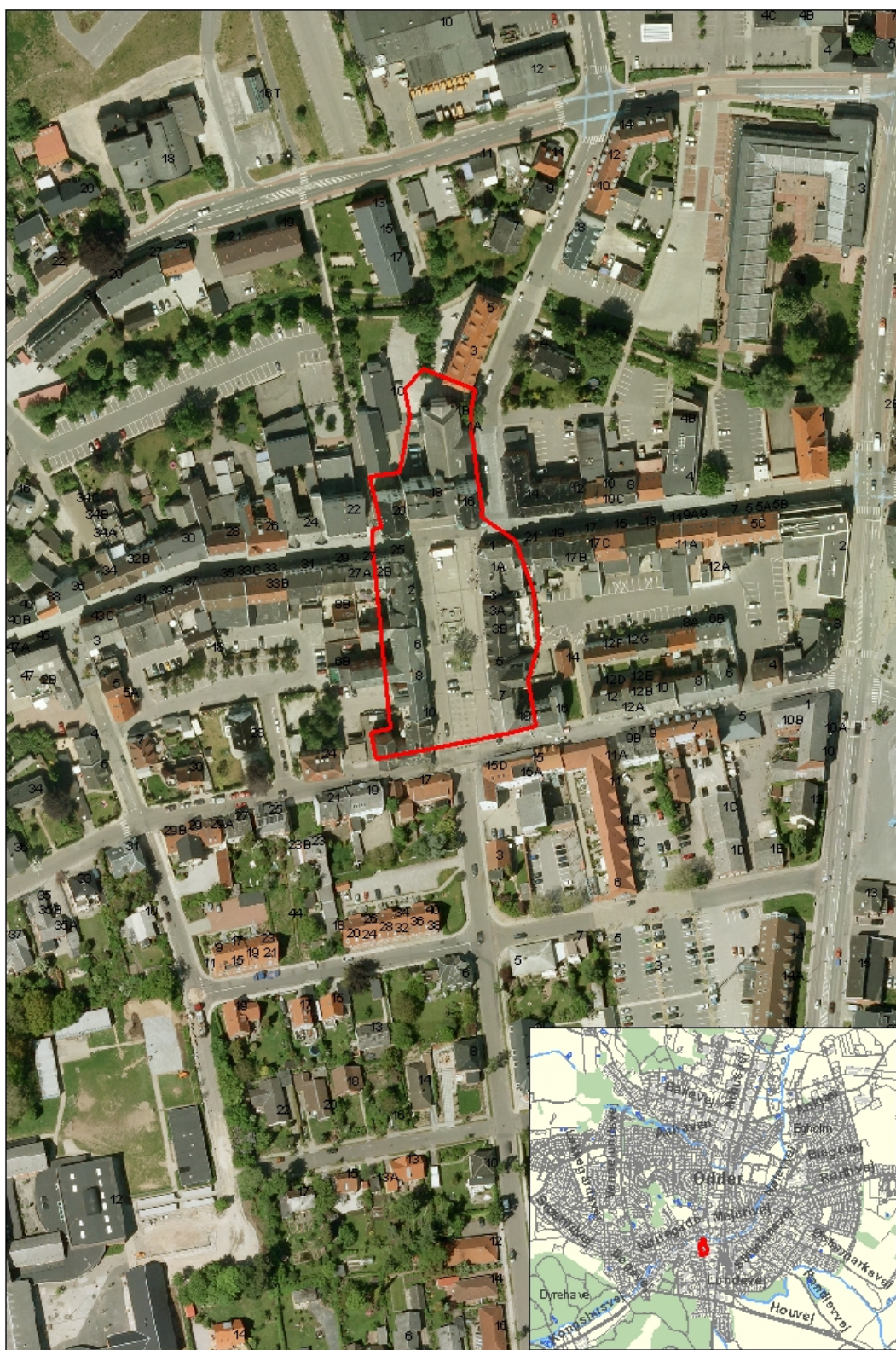
Odder Byråd vedtog i april 2012 en bevarende lokalplan for Tinghuset og Politortovet. Formålet med lokalplanen er i princippet at bevare Tinghuset med dets oprindelige udformning. Derudover er det lokalplanens formål at planlægge for Politortovet, således at torvet indgår som et attraktivt anlæg sammen med Tinghuset i byens rum, idet bygningens facade mod vest åbnes for udadvendte aktiviteter.

Arkitektfirmaet Møller & Grønborg udarbejdede i 2008 et forslag til Politortovets indretning. Projektet er under realisering i 2012/13 og indbefatter etablering af et frit torveareal, indskrænkning af parkeringsarealet samt etablering af en bro over Odder Å med stiforbindelse til rådhusets østlige side til rådhusets hovedindgang.

Værdifulde karaktertræk:

Ting- og Arresthuset er en bygning med høj bevaringsværdi. Den er en væsentlig del af kommunens bygningskulturarv. Bygningen er sårbar overfor ændringer af dens oprindelige tidstypiske udseende og karakter. Bygningen er sikret ved en bevarende lokalplan.

30. Odder Torv med bebyggelse og Centralhotellet

Odder Torv med bebyggelse og Centralhotellet

Torvet i Odder er udtryk for byens vækst omkring år 1900 og vidner om borgerskabets ambitioner. Arkitekturen i Torvets bygninger repræsenterer nogle af historicismens forskellige stilarter. Torvet med omkringliggende bygningsmasse kan være udsat, såfremt der sker væsentlige ombygninger.

Tiden omkring 1900-tallet var en driftig periode for Odder by, bl.a. fordi det var gode tider for landbruget. Byen var i fortsat vækst og fremgang, og byens borgerskab, bl.a. bestående af købmænd og håndværksmestre markerede sig i udviklingen på mange forskellige måder. Torvet i Odder er et udtryk for denne dynamiske periode for byen.

Torvet blev anlagt i 1896, og bygningerne omkring det blev opført gennem de næste 10-15 år. Alle de ældre bygninger er bygget stilfuldt og udtrykker bygherrerens ambitioner for byens udvikling.

Torvet fremstår smukt med sine ret store dimensioner og med adskillige fine bygninger i forskellige stilarter langs Torvets sider.

To personer spillede hovedroller ved etableringen af Torvet. Skomagermester N. Johannesen, der var bygherre for Rodsteenshus (1898) og Centralhotellet (1907) og malermester Thorvald Bruun, der var en særdeles talentfuld arkitekt for disse to bygninger og flere andre.

Bruun opførte Centralhotellet i jugendstil, der var datidens nye mode. Centralhotellet blev fredet i 1993.

De fremtidige planer for Torvet og dets nuværende anvendelse til en ugentlig torvehandel er helt i tråd med kulturmiljøet.

Værdifulde karaktertræk:

Kulturmiljøet omkring Torvet er sårbart overfor forfald og væsentlige ændringer af arkitektur og omgivelser f. eks. i forbindelse med nybyggeri.

Centralhotellet er det fornemste bygningsværk på Torvet, men Torvet er som helhed bevaringsværdigt, ligesom facaderne på de omgivende bygninger i princippet bør bevares.

31. Odder Stampmølle

Odder Stampmølle

Stampmøllen ligger i "Stampmølle dalen" i den nordvestlige del af Odder. Møllens historie går tilbage til 1753. Den har haft mange funktioner: stampemølle, benknuseri, kornmølle til især grutning til foder samt savværk. I begyndelsen af 1980'erne blev møllen restaureret og fremtræder i dag efter et tillempet historisk forbillede anno midt/slut 1800-tallet.

Den første mølle på stedet er fra 1753 og var en stampemølle, Overskovsmølle. Den var som Odder i øvrigt fæstegods under Rodsteenseje. I 1803 fik møllen selveje.

Navnet Stampemøllen henviser til møllens funktion, som var at stampe/valke hjemmetilvirkede klædestoffer tætte, bløde og krympfri. En periode blev den tillige brugt som benknuseri, hvor produktet, benmel, blev brugt som gødning. Vandhjulet og stampeværket blev mellem 1812 og 1829 flyttet fra den østlige (nu nedrevne) bygning til den vestlige bygning. Den generelle udvikling med importerede engelske stoffer samt stigende foderpriser i 1870'erne betød, at korngrutning til dyrefoder blev møllens primære funktion, samt lejlighedsvis stampning og benknuseri.

I 1882 blev stuehusets facade opført i blank mur, og det øvrige bindingsværk blev sandsynligvis udskiftet med brændte mursten. Hermed fik stuehuset sit nuværende udseende med gavle i bindingsværk helt til tagryggen. Brandforsikringen fra 1883 viser en kraftig stigning i præmien, som kan hænge sammen med, at vandhjulet er blevet overbygget og placeret i et kammer. At dømme efter forsikringssummen har der været tale om en større modernisering. Det er nærliggende at sætte dette i relation til åbningen af jernbanen og de nye muligheder, den gav.

I 1907 fik møllen ny tagkonstruktion – trempel med paptag – formodentlig for at give plads til nye valser og kværne i tagetagen. To år senere motoriseres møllen med en petroleumsmotor. Der blev etableret savværk som supplement til møllens øvrige funktioner. Møllen var i funktion indtil 1950'erne, hvorefter møllebygningerne forfaldt.

Odder Kommune købte stedet i 1980 og istandsatte bygningerne. Den store østre ladebygning blev revet ned. Længere tilbage på grunden står endnu en lille svinestald i rødt murværk på fundament af kampesten, som sammen med møllebygningen og stuehuset i dag udgør bygningsmassen. Restaureringsprojektet tog udgangspunkt i at tilbageføre møllen til et sandsynligt, men ikke nødvendigvis autentisk 1800-tals udseende. Stemmeværket blev nedlagt. Mølle dammen er i dag tørlagt og sprunget i skov.

Værdifulde karaktertræk:

Gårdspladsen med møllebygningen, stuehuset samt staldbygning og stampemøllebækken skaber et særligt og sammenhængende miljø. For miljøet som helhed trækker det dog ned, at stemmeværket er nedlagt og mølledammen sløjdet.

32. Odder Museum med bygninger og anlæg

Odder Museum med bygninger og anlæg

Odder Vand- og Dampmølle repræsenterer en overgang fra håndværk til industri inden for møllerierhvervet. Møllen fremstår velholdt og autentisk med stuehus, staldbygning, mølledam, kanal og øvrige bygninger samt anlæg.

Odder Vand- og Dampmølle var tidligere kendt som Sandager Mølle og endnu tidligere som Tues Mølle. Den første omtale af møllen er fra 1567. I alt har der været 5 vandmøller langs Odder Å. I 1802 var Sandager Mølle den højest vurderede mølle i Hads Herred. Året efter blev møllen købt til selveje, efter at den havde hørt under Godset Rodstenseje. Den ældste nuværende bygning er det smukke fredede stuehus fra 1844. Huset er stråttækt og opført i bindingsværk. Møllerparrets initialer ses i ruderne over døren. Før 1900 var møllere også bønder, og omkring 1830 hørte der små 30 tdl. land med til Sandager Mølle.

Den ældste del af den nuværende møllebygning er fra 1883. Den blev bygget i forventning om de nye forretningsmuligheder, som jernbanen til Aarhus ville føre med sig. På det tidspunkt havde møllen fire traditionelle stenkværne. I 1910 blev møllen moderniseret med motor, der er placeret i museets vestlige tilbygning. Omkring samme tidspunkt blev møllens drift overtaget af Jens Andersen Jeppesen, der drev møllen frem til lukningen i 1955.

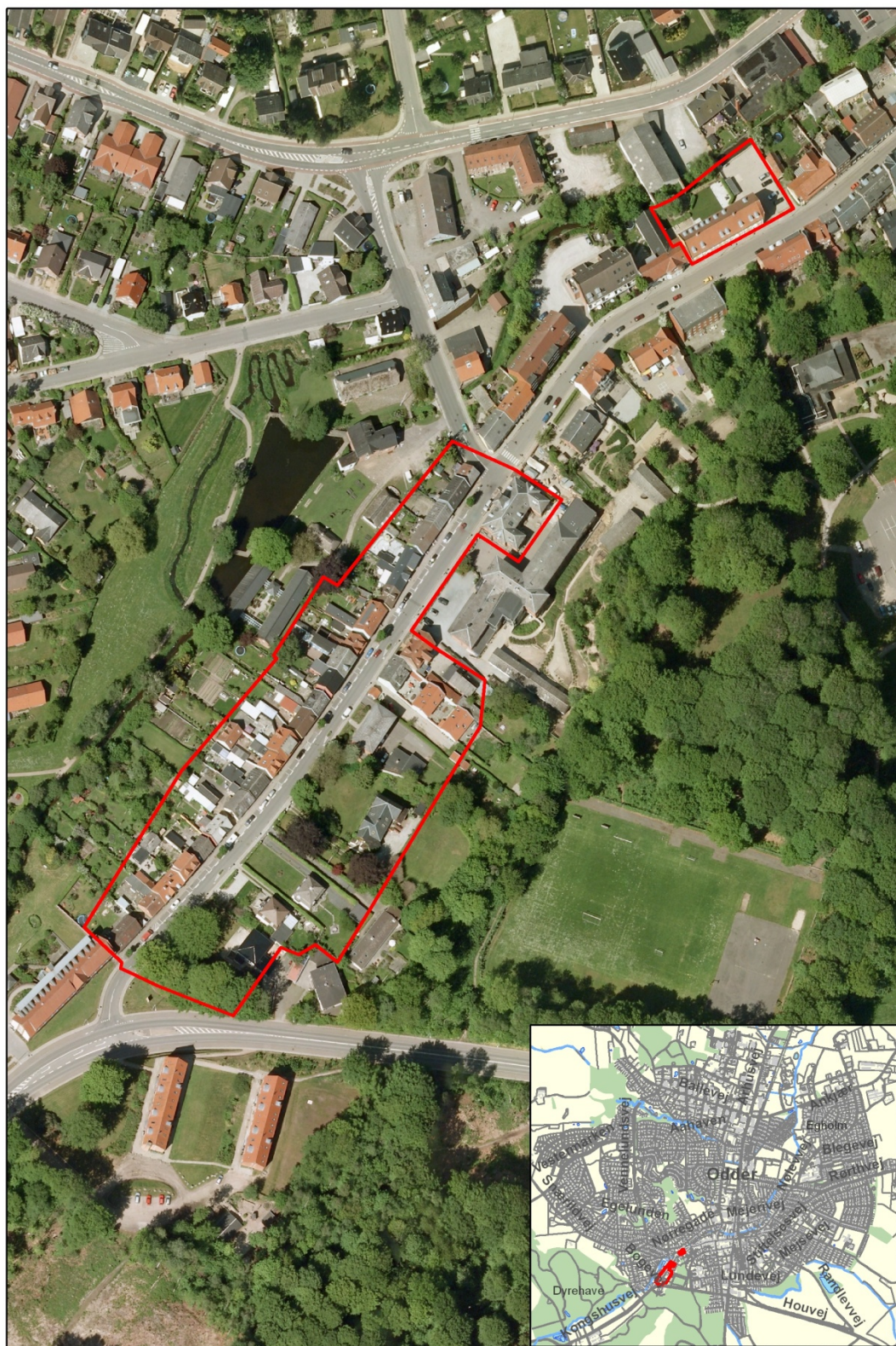
Størstedelen af møllens interiør og maskineri står, som da produktionen stoppede. I 1917 fik møllen turbine i stedet for vandhjul, og omkring dette tidspunkt er to af de traditionelle kværne blevet erstattet af moderne valser. I 1925 blev den østlige fløj bygget til. Hermed fik møllen sit nuværende udseende. Den nye fløj indeholdt kontor i stueetagen og lagerplads på 1. og 2. etage. På den anden side af den brostensbelagte gårdsplads - overfor møllen, ligger en lille staldbygning med pudset og kalket murværk fra 1910. Museumsforeningen for Odder og Omegn flyttede ind i Odder Vand- og Dampmølle året efter, at produktionen stoppede.

I 1987-1988 blev der på grunden vest for møllen opført en moderne udstillingsbygning med to fløje, der er forbundet af glasgange og med atriumgård. Bygningerne er tegnet af arkitekt Erik Schmidt. Materialevalg, proportioner og placeringer er fra starten tænkt i sammenhæng med kulturmiljøets øvrige bygninger og anlæg. Væsentlige andre elementer i anlægget er mølledammen med stemmeværk, afløbskanalen i kampesten, gårdsplads og have.

Værdifulde karaktertræk:

Der er en særdeles god sammenhæng mellem hele kulturmiljøets anlæg og bygninger. Odder Vand- og Dampmølle med øvrige historiske bygninger er autentisk og velbevaret. Møllens maskineri og interiør eksemplificerer overgang fra håndværk til industri på en måde, der er unik.

33. Slippen - Rosengade fra Møllevej mod vest og hotel Phønix

Slippen - Rosensgade fra Møllevej mod vest og hotel Phønix

Slippen er et karakteristisk gademiljø, som på nordsiden er præget af en sammenhængende og markant husrække med små byhuse fra midten af 1800-tallet. På gadens sydside ligger flere store bevaringsværdige villaer med haver.

I den vestlige ende af Rosensgade (Slippen) ligger en husrække, der i sin tid husede små håndværksdrivende, arbejdere og daglejere m.fl. Husene havde typisk baghuse, der kunne bruges til mindre erhverv eller beboelse. I Rosensgade 84 boede i 1901 en daglejer/skovarbejder med kone og tre børn. Familien havde desuden en logerende, der var tjenestekarl hos en af byens købmænd. Endvidere blev formentlig kælderen lejet ud til en arbejdsløs tømrer, hans kone og deres syv børn. Der boede altså 15 mennesker på adressen.

Sydsiden af denne del af Rosensgade har et helt andet udtryk. Her ligger flere store villaer med haver på jord, der oprindeligt var ejet af godset Rathlousdal. I krydset overfor Møllevej ligger Villa Rathlou, der er bygget til Hads Herreds Spare- og Lånekasse i 1873. Bygningen, som i dag huser Rathlouskolen, er et fint eksempel på den historicistiske byggestil i Odder, præget af rødstensmure, udsmykning og skifertag. I 1878 blev den meget imponerende Villa Bøgeskov, Rosensgade 93 bygget som et enkesæde for Rathlousdal med elementer af schweizisk-nordisk stil med udskåret træværk. Længere mod vest udstykkedes byggegrunde omkring 1930, og her blev yderligere tre villaer opført, alle tegnet af muremester Axel Sørensen.

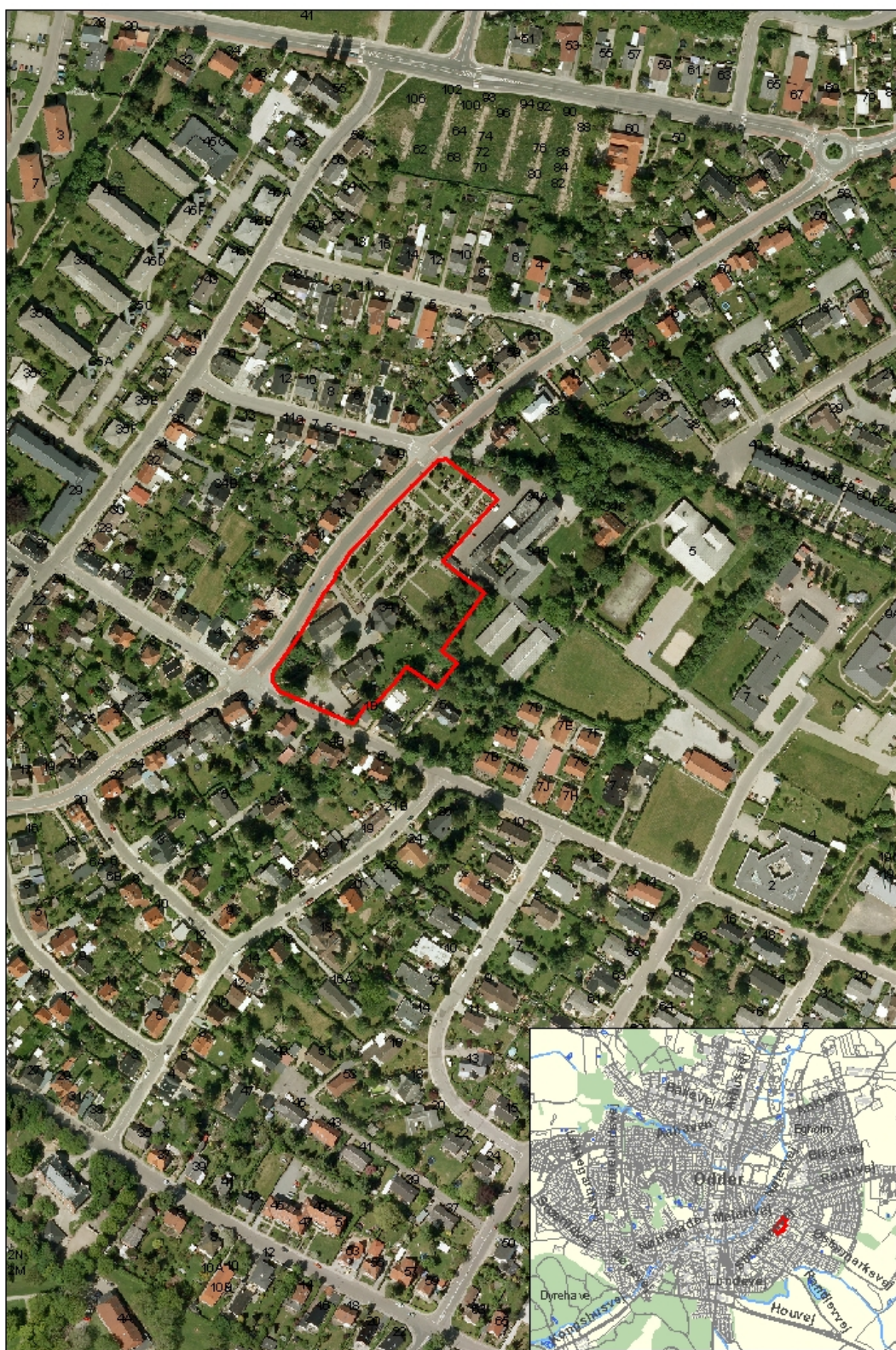
Hotel Phønix, Rosensgade 64, er en af Odder bys markante, klassicistiske bygninger fra midten af 1800-tallet bygget i mursten, kalksandsten, cementsten og med tegl på taget. Før den nuværende bygning lå Odder Kro her. Den blev opført i 1742, men brændte og i stedet opførtes et hotel – Phønix. Den nuværende bygning stammer fra 1870, hvor den blev genopbygget efter endnu en brand. Bag selve hotellet blev opført en stor teatersal, der gik hen over Odder Å.

Odder Håndværkerforening er stiftet på hotellet i 1869. I 1899 købte foreningen hotellet og anvendte det bl.a. til mødested. Efter 1. verdenskrig blev hotellet sammen med håndværkerforeningens lystanlæg på Skovbakken solgt. En brand raserede i 1951 Phønix komplekset, og teatersalen udbrændte. Efter branden blev teatersalen genopbygget. Ejendommen blev fredet i 1984 og siden indrettet til ungdomsboliger.

Værdifulde karaktertræk:

Husrækken i Slippen er byens mest markante eksempel på et arbejderkvarter bestående af små byhuse fra midten af 1800-tallet. Den side af gaden, der er domineret af villaer, står i stærk kontrast til de beskedne byhuse. Hotel Phønix er en af Odder bys mest markante klassicistiske bygninger fra midten af 1800-tallet. Slippen er omfattet af en bevarende lokalplan.

34. Valgmenighedskirken

Valgmenighedskirken

Kirkebakken og Valgmenighedskirken fra 1884 blev et fysisk centrum for grundtvigianismen i Odder. Grundtvigianismen havde stor kulturel og samfundsmæssig betydning på egnen. Fra miljøet udsprang Odder Folkehøjskole og friskolen på Kirkebakken.

På Odderegnen stod grundtvigianerne stærkt, og deres indflydelse var betydelig. Det fysiske centrum for grundtvigianismen var Kirkebakken ved Valgmenighedskirken.

Odder Valgmenighed blev stiftet i 1884. Året efter købte man 2 tdl. jord på bakken øst for byen - Kirkebakken. Fra starten stod 70 familier bag valgmenigheden. Samme år påbegyndtes opførelsen af en kirke på stedet. Den utraditionelle og karakteristiske centralkirke med den ottekantede udformning, blev tegnet af den lokale bygmester løjtnant Christian Jensen. Kirken stod færdig i 1886. Den er opført i røde sten i en nyromantisk stil, historicisme, som i den periode prægede meget offentligt byggeriet i Odder. Kort efter indvielsen blev kirkegården oprettet. Præsteboligen er ligeledes opført i røde sten, og sammen med et forsamlingshus og kirken skabes en karakteristisk pladssdannelse med enkelte solitære træer.

I 1887 byggede Valgmenighedskirken - Odder Folkehøjskole. Højskolen var oprindelig en kvindehøjskole.

I 1891 blev der endvidere bygget grundtvigiansk friskole på Kirkebakken. Friskolen fungerede til 1971, og bygningen er stadig intakt, omend dens oprindelige funktion ikke er tydelig.

Odder Højskole fungerer stadig som en moderne grundtvigiansk uddannelsesinstitution. Skolens bygninger og anlæg har undergået adskillige ombygninger siden grundlæggelsen. På højskolens område findes et beskyttelsesrum (bunker), som blev opført af tyskerne, der under besættelsen havde annekteret højskolen. Bunkeren er den eneste af sin art i Odder.

Værdifulde karaktertræk:

Det er valgmenighedens kirke, forsamlingshuset, præsteboligen og anlæg med have og kirkegård, der har værdi som et samlet kulturmiljø, der repræsenterer vækkelsestiden og grundtvigianismens store betydning sidst i 1800 tallet. Kulturmiljøets fortællerværdi øges af dets beliggenhed som nabo til Odder Højskole, der er en moderne grundtvigiansk uddannelsesinstitution i stadig udvikling.

35. Odder Lille Friskole

Odder Lille Friskole

Odder Lille Friskole på Randlevvej – tidligere Kancelliråd Andersens Stiftelse - er et af Odder bys fineste og mest velbevarede eksempler på den historicistiske byggestil. Denne byggestil prægede mange af byens offentlige bygninger omkring år 1900.

Odder lille Friskole er opført i 1891 som en stiftelse for ældre mennesker. Bygningen er tegnet af aarhusarkitekten Rudolf Frimont Clausen. Den er opført i røde mursten med ornamenter. Baggrunden for oprettelsen af dette tidligere alderdomshjem var et testamente fra Rasmus og Fru Øllegaard Andersen: Rasmus Øllegaard Andersen, der blev født 1807, var jurist og ansat på herredskontoret i Odder. Han var desuden gårdejer i Morsholt og fik efterhånden utallige offentlige hverv som medlem af sogneforstanderskabet (sognerådet), medlem i Aarhus Amtsråd samt sæde i adskillige kommissioner. Som påskønnelse af hans arbejde blev han udnævnt til kammerråd i 1857 og i 1865 til kancelliråd.

Ægteparrets børn døde af tuberkulose; og derfor oprettede de i 1872 et testamente, som tilgodeså beboere i Hads Herred. Det trådte i kraft i 1889.

Den største del af ægteparrets formue tilfaldt en stiftelse for ældre, småt stillede folk med tilknytning til Hads Herred. "Kancelliråd Rasmus Andersen og hustru Øllegaard Andersens Stiftelse for værdige trængende i Hads Herred". Stiftelsen var et alderdomshjem. Beboerne fik fri bolig med brændsel, vask samt kost og fri læge, medicin, pleje og opvartning. Aarhus Amtsråd bestyrede legatet, købte jord bag sygehuset og byggede stiftelsen med plads til 20 pensionærer ad gangen. Foruden boligen kunne pensionærerne også nyde den store have.

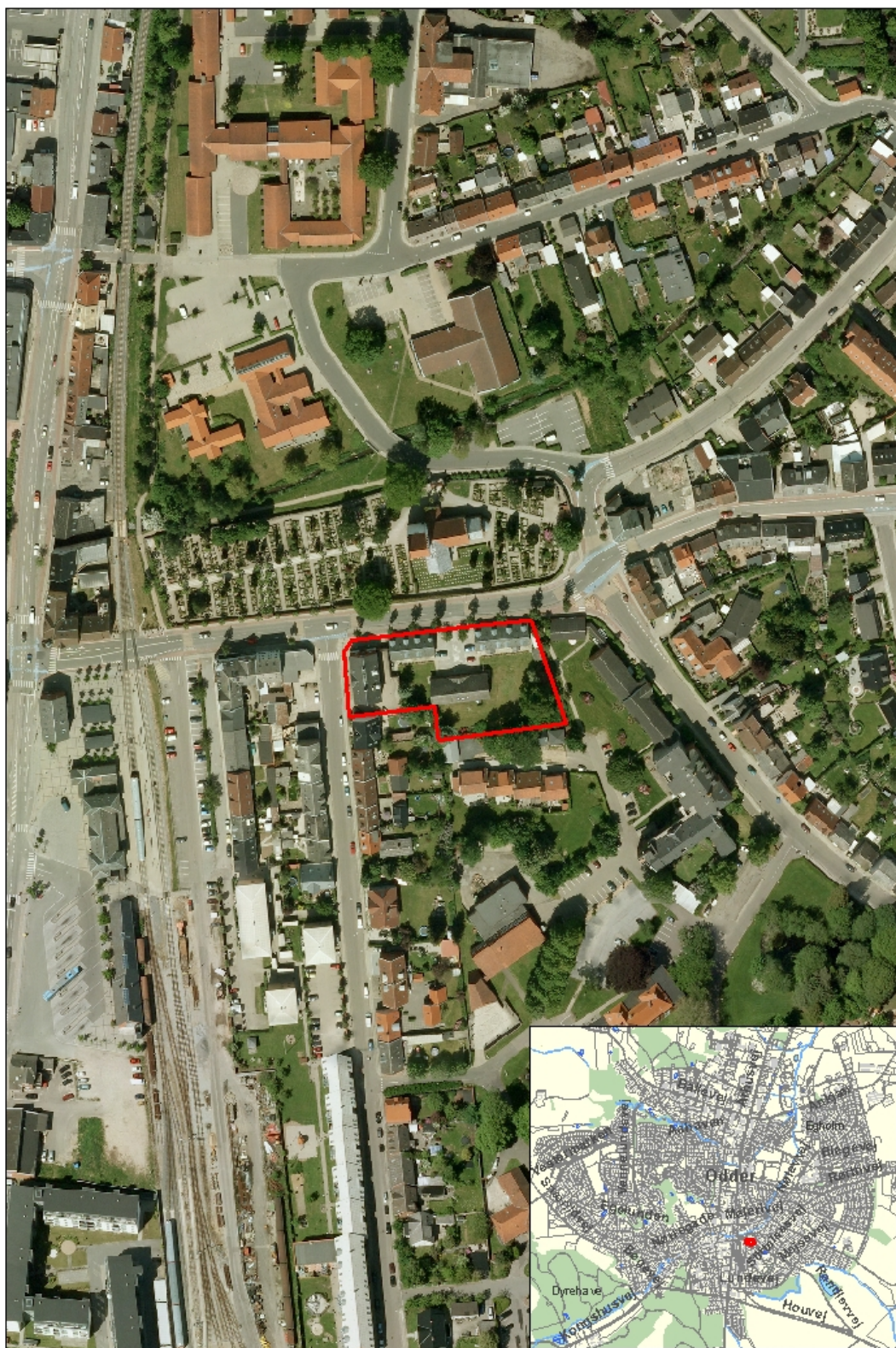
Legatets formue slap op i begyndelsen af 1980'erne. I 1983 flyttede beboerne til andre plejehjem. Bygningen blev lejet ud til den nyoprettede Odder Lille Friskole, der startede undervisning i 1985. Fire år senere købte skolen stiftelsen.

I dag er haven præget af funktionen som skolegård med to pavilloner til brug for skolens aktiviteter. Haven er dog stadig præget af gamle solitære træer, og især ud mod Randlevvej er den oprindelige struktur synlig. Bygningen er velbevaret og uden tilbygninger. Loftetagen er indrettet til undervisning med vinduer af velux-typen, således at tagets oprindelige linjer og flade er bevaret.

Værdifulde karaktertræk:

Bygningen er et af byens fineste og mest velbevarede eksempler på den historicistiske byggestil. En stil der prægede mange offentlige bygninger på egnen omkring år 1900. Bygningen er sårbar over for forfald og væsentlige ændringer af arkitekturen.

36. Teknisk Skole og Håndværkerforeningens friboliger

Teknisk Skole og Håndværkerforeningens friboliger

Teknisk Skole i Odder repræsenterer en af byens nye institutioner, som blev etableret i slutningen af 1800-tallet. Samtidig er skolen en af de mest intakte og velbevarede offentlige ejendomme i Odder fra perioden. Ved siden af Teknisk Skole ligger tre andre bygninger, som også er opført af Odder Håndværkerforening.

Bygningen Teknisk Skole er opført i 1890, men selve skolen blev allerede oprettet i 1872 af Odder Håndværkerforening. Her blev foreningens medlemmer og lærlinge om aftenen undervist i skrivning, regning og håndværkstegning. Mange af byens håndværksmestre underviste i de forskellige fag. Undervisningen foregik de første år i lånte lokaler på Kommuneskolen. Med stadig flere elever og flere fag kom ønsket om at få egen bygning. I 1890 blev bygningen på Tornøegade opført. Den er tegnet af malermester Thorvald Bruun sammen med tømrermester løjtnant Chr. Jensen.

Teknisk Skole blev opført i fri historicistisk stil i røde sten og med skiffertag, der blandede historiske stilarter. Der blev lagt vægt på murstensarkitektur, som udtrykte gode håndværkstraditioner og ærlighed over for materialet. Rødstensbygningen har mange fine murstensornamenter, en kvaderfuget sokkel og facader med pynt af stiliserede blomster og græske motiver.

Teknisk Skole ophørte 1960/61 med indførelsen af fagskoler i Danmark. Bygningen blev solgt til Odder Kommune. I dag ejes den af Arbejdernes Andelsboligforening.

Den anden del af dette kulturmiljø består af tre bygninger øst for Teknisk Skole opført af Odder Håndværkerforening som friboliger for foreningens medlemmer. I 1886 blev første fribolig mod vest, tegnet af murermeister M. Jensen, bygget. I 1897 blev anden fribolig, tegnet af tømrermester løjtnant Jensen, bygget. I 1932 blev friboligen i midten, tegnet af arkitekt Nielsen, bygget. I alt var her 12 lejligheder. Husene er knap så markante som Teknisk Skole. Alle bygninger er opført i mursten og med skiffertag. Ejendommene er senere blevet restaureret, men deres oprindelige udtryk eksisterer stadig. Mellem bygningerne er et lille haveanlæg.

Værdifulde karaktertræk:

Tilsammen danner hele bebyggelsen en fin helhed, der vidner om den talrige og initiativrige håndværkerstand i Odder omkring år 1900 samt om det præg, håndværkerforeningen satte på byens bygninger.

37. Ørting-Falling Centralskole

Ørting-Falling Centralskole

Ørting-Falling Centralskole er et eksempel på en moderne centralskole i oplandet med en spartansk udformning, der er karakteristisk for tiden.

Ørting-Falling Centralskole blev opført 1959-60. Den er et eksempel på arkitektur inden for "Den danske funktionelle tradition" - en strømning, der ellers ikke er repræsenteret i Odder Kommune.

Oprindeligt indeholdt skolen fire normalklasser, en række fagklasser, gymnastiksal og en aula, og i 1970 blev der tilbygget en børnehaveklasse. Senest har skolen haft et spor fra 0-6 klasse med i alt ca. 100 elever.

Det kommunale skolebyggeri blev tegnet af det aarhusianske arkitektfirma Aage C. Nielsen & Poul Andersen. Det 5-fløjede bygningsanlæg er over alt sammensat af samme bygningsprofil. Facader af røde mursten, tage belagt med rektangulære eternitskifre og ingen tagudhæng ved facader og gavle. Vinduestræ er malet hvidt. Inden for dette stramme skema er der skabt en levende helhed, der også føjer sig fint ind i det omgivende landskab. Tagene er senere blevet dækket med sort pap uden at det svækker helhedsindtrykket.

Som følge af en beslutning i Odder Byråd blev den kommunale skole nedlagt pr. 1. august 2011. Bygningerne er senere solgt til "Margrethelyst Friskole". Pedelboligen, der ligger øst for skolen, har samme arkitektur som skolen og indgår i det samlede kulturmiljø.

Værdifulde karaktertræk:

Bygningerne er sårbare overfor væsentlige ændringer af arkitektur og omgivelser.

Odder Rådhus med indre gård og p-plads

Odder Rådhus er et produkt af kommunalreformen i 1970, hvor 9 mindre sognekommuner blev samlet til Odder Kommune. Rådhuset har siden været centrum for mødet mellem forvaltning, lokalpolitikere og borgere. Odder Rådhus er tegnet af Friis og Moltke og er et udtryk for "brutalisme", hvor bl.a. brugen af ubehandlet beton er en fællesnævner.

Odder Rådhus blev opført omkring 1970, hvor den kommunale realskole tidligere lå. Huset blev taget i brug i 1972 og udvidet i 1980.

I 1970 blev købstæder og sognekommuner lagt sammen. Antallet af kommuner blev reduceret fra 1386 til 275. Som et af de første nye rådhus efter kommunalreformen markerede Odder Rådhus en ny holdning til den kommunale service. Det gælder især udformningen af rammen om rådhusets funktion som arbejdsplads og offentlig administrationsbygning, som dengang var nyskabende med sin åbenhed mod borgerne. Skrankerne mellem ansatte og publikum blev nedbrudt. En ny uformel adfærd blev indført.

Den U-formede bygning omgiver et lille gårdanlæg og indeholder på hele indersiden et sammenhængende publikumsareal, hvor også den oprindelige hovedindgang findes.

Rådhuset har to indgange på hver sin side af bygningen, der begge er placeret midtfor. Indgangen mod vest (bagindgangen), ligger i tilknytning til en større parkeringsplads. Den bruges af de fleste, selvom adgangen har trapper.

På bygningens yderside er kontorerne placeret i to etager. Kontorer i begge etager ligger med direkte adgang til publikumsarealet eller til den gennemgående balkon. Et stort skråt tag over publikumsarealet skaber en dramatisk rumvirkning, der forstærkes af rustikke materialer og voldsomme detaljer. Samme dramatik ses i den udvendige arkitektur, der domineres af mørkerødt murværk, ubehandlet beton og tunge former.

Rådhuset er tegnet af arkitektfirmaet Friis & Moltke. Bygningen er et udtryk for 1970'ernes brutalisme. Denne arkitekturstrømning blev i sin tid tillagt et stænk humor og ironi. En tolkning der i dette tilfælde modsiges af bygningens tyngde og det dunkle interiør.

Værdifulde karaktertræk:

Bygningerne er sårbare overfor væsentlige ændringer af arkitekturen.

